

רועי ישראל

המה ראשי רבבות אלפי ישראל

אנשי השם:

הראשון הרב הגאון הגדול מאור הגולה,
 בקש"ת אדמו"ר נפתלי צבי יהודה ברלין וצוקלה"ה,
 שכהן פאר בתור ראש הישיבה שהיתה בק"ק וולאזין יע"א.
 והשני הרב הגאון הגדול מאור הגולה, בקש"ת אדמו"ר יוסף דוב בער וצוקלה"ה,
 שהיה ראב"ד בק"ק בריסק דליטא יע"א.
 והשלישי הרב הגאון הגדול נר ישראל, בקש"ת אדמו"ר ישראל יהושע וצוקלה"ה,
 שהיה ראב"ד בק"ק קוטנא יע"א.
 והרביעי בצל החכמה בצל הכסף, ה"ה השר הישר והמצויין ביראת שמים,
 בקש"ת הר"ר משה מונטיפיורי וצוקלה"ה.

חבר בעזהש"ת מאתי

משה חיים מריוואקס יליד מעזריטש.

מחבר ספרי בכורי משה חיים חלק ראשון ושני, נא"ד, ובינה לעתים החדש:

ווארשא

בדפוס האלמער ואייזענשטאדט, נאלעווקי 7

שנת תרנ"ד לפ"ק

Сеферъ РОЕЙ ЕШУРИНЪ.

т. е. СТРАШИНЫ ЕВРЕЕВЪ.

соч. М. ТРИВАКСЪ.

ВАРШАВА

Тип. М. И. Гальтера и М. Айзенштадта, Належки № 72.

ВЕРХНЕ-ВУЛКА

ПЕЧАТЪ ПРАВО СЛОВО

ИЗДАНИЕ

Содержитъ: 1. Описание... 2. Описание... 3. Описание...

Въсвѣдѣнія о... 1. Описание... 2. Описание... 3. Описание...

Въсвѣдѣнія о... 1. Описание... 2. Описание... 3. Описание...

Въсвѣдѣнія о... 1. Описание... 2. Описание... 3. Описание...

Дозволено Цензурою
Варшава, 7 Декабря 1893 г.

Въсвѣдѣнія о... 1. Описание... 2. Описание... 3. Описание...

Въсвѣдѣнія о... 1. Описание... 2. Описание... 3. Описание...

Въсвѣдѣнія о... 1. Описание... 2. Описание... 3. Описание...

Въсвѣдѣнія о... 1. Описание... 2. Описание... 3. Описание...

Въсвѣдѣнія о... 1. Описание... 2. Описание... 3. Описание...

Государственный

и Императорский

Университетъ

Варшава

Томъ II. Изданъ въ М. Академическомъ Издательствѣ

הנה כבוד ידידי הרב הג' המפורסם מהיכורי
הישרים שהוליד לאור כש"ח מו"ה משה
חיים טריוואקס ג"ל מפ"ק הראה לי כתביו ינס
שמעתי מפיו כמה דברים טובים אשר גרמה לי
בהם ע"פ אחת וישר ולד הפלפול הטוב, ז"כ
כאשר אי"ה יצא מדפוס ספרו "רועי ישראל" וספרו
"נכורי משה חיים" חלק ב' אקבל אי"ה אחד
מספריו במהיר אשר ישיח עלי ידידי הנכבד הרב
בעל המחבר. ממני ידידי הכותב לכבוד התורה
ולכבוד אחד מכני החכמה:

שמואל ב"מ אהרן זל"ה ראב"ד בק"ק מעוריש.

ב"ה יום א' כ"ב אלול תרנ"ג, מעוריש.

כבוד ידידי הרב"ג הנכבד המפורסם כ"ס מו"ה
משה חיים טריוואקס ג"ל. אחד"ס כמחש
אשר סאלני כבודו חיוה שאלות בכמה מקומות
כש"ס והלעי נפני אשר זכרו העליון לכאדם עפ"י
פשוטו. ידע ידידי דבריו בכמה מקומות מהקבלים
ודעת תורה היא וראויים לנאח לאור. לכתוב לכבודי
את אשר נראה לי בביאורם אין העה"מספיק לי
לדבר זה ויקבל החוה"ס מאלוה"ש וכתובה טובה
בספרן של לדיקים נמורים כזכרת מכבדו.

משה קאצינעלינבויגין דומ"ץ בק"ק מעוריש
מת"ס אהל משה שו"ת וכו' :

ב"ה יום ה' ואתחנן תרנ"ג לפ"ק קארין.

כבוד הרב"ג חו"כ אור מלא יקר, עיניו כיגים
על אפיקי הש"ס ומדרשים י"א מו"ה משה
חיים טריוואקס ג"ל. אחד"ס בתי"ר מכתבו עס
ספריו הניעני מפני הערדא כו' לא עיינתי בספריו
רק אחת הנה יאחת הנה והנס מהמדים מלך
מתקין. אמנם כת"ר אין לריך שהדוחא דידי כי
כבר אחמיה בתלתא ספרי והכים וכן גדולים
וגאונים שכתבו. והנני מכרכו שזכה להפין גם יתר
ספריו המהמכים בחפלי והפין מתקין כערכי הרס.

נח חיים ב"ר משה ז"ל בעה"ח מסכת
אבות ותולדותיהן שכתביו ירושלמי:

ב"ה יום ה' ג' הכהן תרנ"א קאווא.

כבוד הרב"ג המפורסם הנכבד כ"ס מו"ה משה
חיים טריוואקס ג"ל. אחד"ס כמחש
הנה יום תמול הניעני מכתבו לירוף היכוריו והנני
מהרתי היים להשיכו על מכתבו כו'. זולת זה עיינתי
מעט מהיכורים ונס גם דברים ישרים כו'. והנני
חותם בזכרה ושלום וחיים יקבל החוה"ס כנפשו
היפה ונפש תדרשני לעונה, יצחק בלאוער.

בעוהש"ת מדי עברי פה ווארשא נגש לשני הרב"ג
שגדלוהו כשכ"ט וכו' מו"ה משה חיים
טריוואקס ממעוריש הי"ו אשר כבר עזרה ה'
להוציא לאור חיוה ענינים נכונים אשר העלה בד"ת.
וכי גם עתה חפלו להוציא לאור הדפוס עוד אשר
נחשדש לו, ובמעשהו נראשון כו'. והנה זה משה
האיש מכירו הייתי לשעבר מאז הייתי בניאלא,
ועתה ביותר ראיתי כי הוא מלא דבר. לזאת
נפתחתי לו להערך עם גדולי דורנו שקדמוני ולתת
מכתב חסודתי זה. המקום יהא כעזרו להוציא נגממו
לאור ואקבל אי"ה ספריו באהבה בלאתו לאור ברית
ה' וברשיון העמנו, וע"ו כשה"ה יום ד' לסדר
ה' מנליה בידו כ' כסלו תרנ"ח לפ"ק:

נאום חיים ברלין אב"ד קארין
באורח נטה ללון פה ווארשא.

ב"ה הנה כבוד הרב הג' המפורסם הנכבד כ"ס
מו"ה משה חיים טריוואקס ג"ל מפ"ק
מעוריש הראה לפני את ספרו "נכורי משה חיים"
ה"ב אשר הביאו לקבנו בדפוס וכבר יאל לו עס
פוב כשלה ספריו אשר הוציא לאור והסכימו על
ידו, ע"כ גם ידי תכון עמו, כי מנאל בהם דברים
ישרים, בן כספרו "נכורי משה חיים" ה"ב וכן
בספרו "רועי ישראל" ומהראוי לתומכו ולסעדו למען
יוכל להפיק רעיו הטוב, וכן אקבל כל"ג ג"כ
ספריו כשילאו מביה"ס ברשיון הממשלה יר"ה.
ולראיה באעה"ח יום ב' לסדר וישב תרנ"ד לפ"ק
פה ווארשא, שמואל ואנוול קלעפמיש מו"ז
דפה"ק הג"ל:

היא תשובה כהלכה אל המחבר, ממרן הגאון האמתי, מאור הגולה, צ"ע.
וקדוש ה' מכובד, בקש"ת מוהר"ר נפתלי צבי יהודה ברלין וצוקלה"ה.
יהיה ראש הישיבה הק' וואלאזין יע"א.

ב"ה ג' לסדר כי ברוך הוא. מה שיכוונו אהליך, תרמ"ו.

יציץ ופרח, ובא"ר בוקר ירח, כבוד האברך הרה"ג המופלג וחרף, נביז
יכא ובר ריכא, שוחר טוב זו תורה, מהור"ר משה חיים טריוואקס נ"י.

סכתבו מן י"ח סיון הגיעני, אשר דרש ממני להשיב לו על השלש קושיות שנתקשה בתלמודו וכו' יסבא
עני, ללמוד הלאה, תורת אל חי, בחשק נמרץ, הנני לטענה זו הבאה לידי.

הקשה מע"כ בפרש"י סנהדרין (דף פ"ו) בל"ה הלכות אחד עשר. דוכה טעונה מים חיים והוא
נגד ברייתא ידוע שזו מוכנה דוב טעון מים חיים ואין זכה טעונה מים חיים וכ"כ
רש"י בשבת (דף סה) ובגדה (דף סד) בענין אכזה דמחול כו', זו קטפה גדולה, וגם בל"ז תמיה היאך
אפשר להעלות על הדעת, דוכה טעונה מים חיים, וא"כ הני נשי דין דספק זכות נינהו בעון מים
חיים דוקא. וזה דבר שא"ל לומר הכי. והנה ראיתי בבה"ג ה' נדה שכתב בזה"ל וכד טבלה מהייבא
למיטביל בדוכחא דאית בה ארבעים סאה דתניא ורחץ בשווי כמים במי מקוה כל בשווי מים שכל נופי
פולה בהן כו' והיכי דאיכא דוכחא דקריר עלמא ולא יכול איתתא למיטביל אסורא ולא משתריא עד
טבלה במים חיים עכ"ל. ומלכד דקשה מהתוספתא הג"ל, עוד תמיה-ספור דברי עזמיו, שהרי הביא
דטעון ארבעים סאה ומקוה, ואח"כ כתב דטעון מים חיים. וגם לא הביא בבה"ג כמה דמיה דמיה
דוקא במים חיים. ולא הביא אלא סאה יהא חמין ומטעון ע"י מעשי אדם, כדמתן בפרה (פ"ה מנה
י"א) המים שגשגתו וסנינון מחמת עזמין כשרין. מבואר ה' שנין בידי אדם פסולין משום שבוה יאלי
מים חיים. אלא נראה דודאי מודה בזה"ל דאין זכה טעונה מים חיים כמו בזב. אלא בזה הפרט
של חמין ס"ל דבזבה ג"כ נהג זה האיסור, והוא מהא דאיתא בתענית (דף י"ד) כל חייבי טבילות
סובלן כו' טבילה בחמין מי איכא. וכ"ה בברכות (דף כב) טבילה בחמין מי איכא. והראשונים ז"ל
נחקקו בעצמם הדבר והעלו דאסור משום גזירת שאובין. וה' דאיתא ביומא פ"ג דאם כה"ג זקן או אספניס
מחמין לו כו'. שאני בבהמ"ק דכהנים וריזין הן. אבל קשה מהתוספתא דמס' מקואות וכוה"ג (ביו"ד ס'
קנ"ח סמ"ה) אלא א"כ שפספה או טבלה בחמין, הרי דשרי לטבול בחמין. ודוחק לומר דמיידי בחמי
סכריא. ותו קשה מנלי' להגמרא בפסיעות שגורו משום שאובין. אלא למד בזה"ג מכאן דלענין זה שלא
ישתנה מחמת ידי אדם גם זכה אסורה. מש"ה בתוספתא מיידי כנדה ואפשר בחמין. משא"כ נשי דין
דספק זכות נינהו. אסורות למטביל בחמין בידי אדם, משום דלענין זה בעינן מים חיים. מעתה בזה
תענית דתניא כל חייבי טבילות כו' וזכה בכלל, מקשה הגמרא טבילה בחמין מי איכא. וכן בברכות
לענין כפ"ק דאין הכלנין מחממין בשביל בע"ק. אלא בשביל נשים, וע"ז קאמר טבילה בחמין מי איכא.
וכזה מיושב דברי רש"י ג"כ דלענין טבילות נהרות ודאי זכות מותרות נ"כ, ובסנהדרין דכתב דוכה
סעונה מים חיים, היינו לענין שלא תטבול במים חמין. משא"כ בשבת ובגדה, לענין טבילת נהרות דמי
ספיר, ובאמת הכי פסק בשו"ע (סי' ר"א) דאסורין לטבול בחמין. וכ"ת מאין למדו שחלה זכה חמורה
מנדה בזה הפרט, נראה שהוא משום דבזבה כתיב ואחר תטהר היינו טבילה, ובגדה לא כתיב כלל,
ומבואר בבה"ג דהא דבעינן בגדה טבילה מוכה הוא דג"ל. ומכ"מ מדלא כתיב טבילת נדה בפירוש
ש"מ דיש חיוב קולא בגדה והיינו לענין נשתנו בידי אדם. וכיון דנשי דין ספק זכות הן מש"ה אסורי
למיטביל בחמין והתוספתא הג"ל נכזית שנהגות נשים למהוי טבילות בחמין, היינו קידם הא דר' וירא
דעל שיפת דם בעיין שזבה נקיים:

מה שהקשה מעלתו בזה דפרה עלה עליה זכר פסולה משום דכתיב אשר לא עלה עליה עול. והרי
מקרא מפורש בשמואל ושתי פרות עלות אשר לא עלה עליהן עול. וכתיב והשיבותם את בניהם
ה' לך"מ דהא דנפרה פוסל כל משא אפילו אינו עול ממש, לא מעול לבדו למדנו דאסור, אלא מדכתיב
בעגלה ערופה אשר לא עובד בה. ולמדני ג"ש, והכי תא בעי' במס' בי"מ (דף ל) ולכאורה עדיין קשה
לז"ב בסוטה (דף מו) דתנאי היא, איכ' דמיייתי לה מעגלה, ואיכא דמיייתי לה מנופא דפרה. אבל
גם זה לא קשה, דהתם מריבוי דאשר אחינן עלה, וזה אינו אלא בלשון תורה משא"כ בנביאים, ותו
אפילו להאי לישגא ג"כ מעגלה ערופה מריבין, תדע שהרי הרמב"ם בסלכות פרה פסק כרז הניח עליה
פסוק

עודה של שקין פסולה, והיינו כהאי חנא ומכ"ח הכוזב דרשה דעגלה ערופה (פ' בפ"א ה"ז):
מה שהקשה בחומ' ברכות (דף ג) בד"ה קשיא לשוב הראשון לפרש"י שרוב בני אדם נכנסין
 להסב היינו בפ"ט. א"כ היאך יתיישב לפירש"י דמייירי ר"א בימות החול, לא ידעתי מה זה
 קשיא הלא החומ' כתבו עוד לא מסתברא למימר בו' וזכו יתיישב גם להאי ליגנא. ואברכו שהמקום
 ית' יהי בעצור ויאיר דברו, ירום שמו ויגש כבודו. הגוי העמוס בעבודה רבה, רובץ תחת מש"י
 בישיבה. הדו"ש נפחלי צבי יהודה ברלין:

הערת המחבר.

זכירושי למסכת ברכות, העירומי אדות קושייתי השלישית בזה"ל. הנה אחרי שובי מאחרי בחוספוט
 הרא"ש, וז"ל בד"ה תרי חנאי אליבא דרבי מאיר, ועוד דאסיקנא דעני ובני אדם
 חד שיעורא הוא וא"כ הוי אלת הכוכבים דשיעור דעני מאוחר עכ"ד. והסברתי כונתו דמדמסקין דעני
 וכהן לאו חד שיעורא, א"כ הלא מיתוקם הא דסלקא אדעתין דעני ובני אדם חד שיעורא הוא. ומסקין
 דעני מאוחר, וא"כ לא דמיא שיעור דעני דמאוחר טובא לשיעור דר"מ משנה שהכנים טובלין ל"ב,
 וא"כ הלא מ"ש ר"מ למטה, משנה שבני אדם נכנסין לאכול פתן בערבי שבתות שיעורו מאוחר טובא
 לשיעור דכהן, כיון שעני ובנ"א שיעור אחד הם כמבואר, והכן. וזכו תירצתי קושיית העבל "לחם
 סתרים" על מ"ש הי מנייהו מאוחר. וז"ל כי היכי דכשי כעני וכהן הי מנייהו מאוחר, ליכעי נמי
 גבי בני ובני אדם דאמרינן דלאו חד שיעורא הוא, ליכעי הי מנייהו מאוחר בו'. ובמ"ש אחי שפיר
 דהלא לעולם לפי המסקנא עני ובנ"א שיעור אחד הם, ועל מה דסלקא אדעתיה דרק עני וכהן שיעור
 אחד הם, אבל לא עני ובני אדם, הלא אין להקשות כלל, ליכעי הי מנייהו מאוחר, דאין דפך הגמרא
 לפלפל כל כך, אדות נמי דסליק אדעתיה, ולא אסקיה. סוף דבר! א"כ הלא מהוראת בעז"ה קושייתו,
 שאם נאמר שהשעה שבני אדם נכנסים, היא בשעה שהכנים טובלים, א"כ רבי מאיר שאמר משנה
 שהכנים טובלים, הוא בשעה שבנ"א נכנסים, וא"כ הלא רבי מאיר היינו רבי הניגא, שאמר משנה
 שהעני נכנס לאכול פתו במלה, כיון שעני ובנ"א חד שיעורא הוא:

הקדמה

מה יקר ה' אלהי על ענדך כל הימים חסדך ואמתך, שהבאת אותי עד הלום, כרוב חמלתך.
 שלמדר בירח ימים, את ספרי "בכורי משה חיים" חלק שני, עזרת אותי במנינותך, ומה
 לערוך את ספרי זה, אמתא אותי כדקתך, ואמנם כפי כעטי ולא, לכרך להלל ולהודות לך ה' אלהי,
 על אמת מכל הטובות הרבות והכבירות, שעשית עמדי בימי חלדי. ועל אמת כמה אמה, על כולך,
 ועל כן לדאבון נפשי, ואלמו וידומי, כי אין מלים כפי, ואין לאל ידי, לנהל את עטי, אף לאפי,
 מרוב חרדת קודש. ואמנם טובה לאיש כמוני, הדומיה, וכמ"ש ביהלום (פ"ה ב') לך דומיה תהלה
 אלהים כנין וכו'. כי אף ורק להאיש המודות, שיש לאל ידו למלל תהלת השם, הרשית נהנה לשפר
 מעירותיו, ולשיר לו תהלות ותשבחות, אבל לזולתו אכיר לומר. ואפס דומיה היא חללתו באמת, לכן
 עני יד לשה, ואפרוש כפי אל ה' אלהי אבותינו, שכל יסיר נא הסדו ממנו כל ימי חייו, ומאוחר
 שחנת הנס יתגנו. ויאר שניו אלינו וירחס עלינו ויושיענו ביושעתו. וכמ"ש בספרי ברכה (סוף פל"ג)
 עם נוסע בה' עם שאין יושעתו אלא בשכינה, נוסע בה' מנן עורך כענין שנאמר אלהי זורי אחסה בו
 עני וקרן יפשי, ואשר חרב גאותך אמר לו הקב"ה למשה שחיד אני ליתן להם לישראל אותו ויין שניפל
 פהם כחורב כענין שנאמר ויתגלו בני ישראל את עדים מהר חורב כשבושה נשבעתי שעתיד אני להחזירו
 להם כענין שנאמר הי אני ואם ה' כי כלם כעדי תלכשי ומקשרים ככלה:

והנה המחבר הגעלה והנפלא הגוה אמנם הוא משולל הכנה בעיני כל מעיין, ואחר העיון מאחרי
 בחסדי השי"ת שיש לבארו בעשרה אופנים: א) במ"ש הרבינו יונה בברכות פרק אין עומדין
 פ"ה אסור לאדם דחלל שחוק פח בעוה"ז בו', וז"ל ודומה לזה מה שאמרו במדרש (שה"ש פ"א)
 זה היום עשה ה' נעילה ונשמחה בו דאי אומר כה'. כלומר אע"פ שזה היום הוא יו"ט ונטשה לנו בו
 נפס ונפלאות ואנו שמחים בהם אפילו הכי עיקר השמחה אינה בעבור ווס טוב אלא בעבור ה' לפרסם
 אם כל הגדולות ואח כל הנוראות שהיו עשה עמו עכ"ל. וע"כ אחר עם נוסע. ר"ל אף שהם כענין
 יושע

נושע ונגאל מיד חוק ממנו, בכ"ו כל ימים בעבור ישועת עצמו וסדוק נשקו. חסם יגל וישמה בעבור
 ישועת שכונת השם יתברך, וימלא שחוק פיו יען שחפץ ורצונו להכריז ולפרסם בעולם גדולותיו ונבירותיו
 וגוראותיו, ואף שה' הוא מנן עזרו וחסד גאותו, בכ"ו כל יגל ישרון בנחמנו בעבור כבוד עצמו, רק
 ואף ישמה ישראל בעבור כבוד מלכות שמים, כנוכר. ופענין שנאמר בשמואל ב' (ס"ב) וכן בתהלים
 (י"ח) וידבר דוד לה' את דברי השירה הזאת, ששר שירתו רק לה' לבד, לפרסם כבודו ולגלות הודו
 ואף ששר אותה, בהיום שהגל ה' אותו מכף כל חוביו ומכף שאלו. אעפ"י כל שמהתו הרבה היתה
 חסם למען כבוד שמים ולא שם כלל בעבור תועלתו והגותו, על שיגל מן הכלי ומוקשי מות למרחבה,
 ויאמר ה' שלשי ומולדותי ונופלי לי אליה אורי אחסה בר. שאף שבו יתברך חסה ולו קיה כל הימים,
 ואמנם הושיעו שהיה עזרו ומגני וקין אור ישעו, כמ"ש שם מגני וקין ישעו. בכ"ו מהלל אקרא ה'.
 שנקולו קרא תמיד אך, מהלל ה". ר"ל שלא הרגיש כלל בשמחת עצמו והרחבתו, ואף שהושיעו מאויביו
 בכ"ו לא שמח בגללו, רק בכבוד מלכות שמים. ודע שיען שאלונו נשים וזמירות ישראל עבד את ה'
 כהנהגה רבה, כמ"ש בתהלים שם ויאמר ארוממך ה' חוקי. כלומר שאעבדך ברחימא ונאבהגה, ע"כ
 היה לאל ידו לנהוג עצמו כן, שיעקר שמחתו ומרכו ששורו ידיו רק ואף בעבור כבוד המקום ב"ה ולא
 בשביל כבוד עצמו. וכמ"ש במדרש שמואל (פרשה כ"ה) ומה דוד אמר לה כו' ואני כו' מניה כבוד
 עצמי ומבקש כבוד שמים. ויתכן לבאר כן מ"ש בתהלים (ס"ג) ארוממך ה' כי דליתני וגו'. שאף שדליתני
 ורוממתי, רפאתני והחייאתני, בכ"ו כל חילי בגילי, על כבודי וגדולתי, חסם אשים ואשמה בגדולת
 ורוממות הש". ומרו לה' חסדיו שזמרתכם יהי רק לה' לבדו. והודו לזכר קדשו. שזמרתכם תהיה רק
 על שנתעלה ונשתלם שם וזכר קדשו, וכמ"ש לקמן. וכן יתבאר מ"ש שם (סוף סל"ב) שמחו בה' וגילו
 דריקים והרגינו כל ישרי לב. ובזרש (סל"ג) שם רננו לדריקים בה' וגו'. כלומר שכל שמחתכם, גילתכם
 ורננתכם, שמו ה'. נפי ששם ושמח, רק הוד הש"ת. וזוהו נבין מ"ש בשמות (י"ו ט"ו) וכן משה מוזנח
 ויקרא שמו ה'. נפי ששם ושמח, ויאמר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדר דר. וכמ"ש בתנחומא
 סוף תלך רבי לוי בשם רבי אחא בר חיננא אמר כל זמן שזרעו של עמלק בעולם לא השם שלם ולא
 הכסף שלם, אבד ורעו כל עמלק השם שלם והכסף שלם מה טעם האויב תמו הרבות לנאח וגו' מה
 כתוב אחריו וה' לעולם ישב כזן למשפט כסאו הרי השם שלם והכסף שלם אמר וכן יהי רצון. וכ"כ
 רש"י ו"ל בפ' בשלה שם. ולכן קרא משה רבינו בששון ושמחה ה' נפי. יען שמנחנו נשתלה ונתרומם
 השם שמים, וזכר קדשו וכסף כבודו, ולא שמח בגלל כבוד עצמו וכבוד ישרון עמו, כי השמחה הקטנה
 נבעלה כלה, מהמת השמחה הגדולה והנפלאה. ויש להביא זכר לדברינו מ"ש במכילתא בשלה ע"כ
 וכן משה מוזנח ויקרא וגו'. אמר משה הנם הזה בשעה המקום בגינו עשאו. ר"ל שנעשה רק למען
 כבוד הודו, כי וכן אתה מוצא כל זמן שישראל בנס כביכול הנם לפניו שנאמר ה' נפי. כי הלא הנם
 כשעת צרה לישראל כאלו צרה לפניו שנאמר בכל צרה לי צר, ובגלל כן נס כשעת שמחה לישראל כאלו
 שמחה לפניו שנאמר שמחתי בישועתך. וכמ"ש בהקדמתנו לספרנו, בכוריה משה חיים"ל הלך שני. וז"ל שמחתי
 בישועתך לבדה, אבל לא בישועתנו ועזרתנו סלה, חסם בעבור כבוד שמים שנתעלה, שנראה החיך
 הגמור והנעלה, שיכירו ויראו כל יושבי תבל ארצך, שאמנם אתה לבדך, עליון על כל לשון הבר, וכולם
 יברשו לך ברך. ופייש"ה מה שהרבהו מעט-רקט בזה. ואמנם יש להאריך עוד פענין זה אולם אין ספק
 מקומו, לכן אשים קנני למי בזה. כי בעוה"ז נערות עוד מאמר מיוחד פענין הנכבד הזה: ב' כמ"ש
 בבבלי מגלה (דף כט) בירושלמי תענית (פ"א ה"א), רשב"י אומר כא וראה כמה תבינך ישראל לפני
 הקב"ה שכלל מקום-שגלו שכינה עמהם כו'. וכמ"ש במכילתא שהזכרנו למעלה. לכן אמר ע"ס שאין
 יושפתו אלא בשכינה, שהשם יושע על ידי השכינה, כעת שהשכינה בעמלה תושע, ר"ל שאין מציאות
 כלל אל ישועת ישראל, בלי ישועת השכינה: ג' כמ"ש במדרש ש"ס תהלים (סל"ג) כי עמך מקור
 חיים באורך נראה אור. אמר רבי יוחנן עובדא היה בחד בר גש היה מדליק את הנר בלילה והיה כזה
 ומדליקו כזה ומדליקו אמר עד מתי יהיה מתנעם והאלך ממתיק אני עד שחזרה השמש ואני הולך לאור
 החמה כך ישראל נשתעבדו במצרים עמדו משה ואהרן וגאלום חזרו ונשתעבדו בבבל וסורו ונגאלין על
 ידי הגויה מישאל ועזריה חזרו ונשתעבדו ליון ונגאלו פ"י מתתיה השמונאי ובניו וחזרו ונשתעבדו ברומיים
 אמרו ישראל הרי נתניענו ונאלקין ומשתעבדין אין לנו מבקשים שיאיר לנו בשר ודם למטה אלא הקב"ה
 שנאמר אל ה' ויאיר לנו. וכמ"ש המדרש"ל בשבת (דף פה ע"א) בד"ה וכולן זכה משה כו' וז"ל שנאמר
 ופדויה ה' וגו' דהיינו בגאולה העתידה שתהיה ע"י הקב"ה ולא ע"י מלאך כמו שהיה גאולת עוה"ז
 שנאמר בהם ומלאך פיו הושיעם אז שמחה שעל ראשם דהיינו ב' הכתרים יהיו לעולם ועד. לזה אמר
 ע"ס שאין ישועתו, ר"ל הנכונה והאמתית זו הגאולה העתידה, אלא בשכינה. ר"ל שהקב"ה ית"ש יגאל
 את

אלה שמה בכבודו ובעונתו ויאר נמו זהו הנעים, אבל על ידי כשר ודם כל יאמר לנו יותר, יאמר
 שאי אפשר שתהא הישועה העתידה, — שהיא נחמית, כלי גבול ותכלית כלל, ר"ל שאין אחרים שום
 סבורה כלל, — על ידי כשר ודם שהנהו בעל גבול ותכלית, אפס בהכרח ובהחלט ראוי ונכון שתהיה
 על ידי השי"ת בעצמו שהוא בלתי בעל גבול ובלתי בעל תכלית כלל, אפס תמידו לנחם נלחם בלתי
 הספק, שכאשר הנהו יתברך ראשון, ככה הנהו יתברך אחרון, וע"כ נקראת ישועתו בשם "תשועת
 עולמים" יען שהיא תתקום לעולם ועד כמבואר בתנחומא נח (ס"ו פ"ו) אבל לעתיד לבוא אני בונה אותה
 ואני הורם אותה לעולם שנאמר כי בנה ה' יצון נראה בכבודו: (ד) במ"ש שם (סוף ס"ע) עה"כ אלהים
 חושה לי כו' וגאלני חושה ולמה עזרי ומפלטני אתה ה' אל תאחר בין היום בין מחר עליך לגאלני לפיכך
 אל תאחר. וע"כ אמר עס שאין ישועתו אלא בשכינה. ר"ל שגלגל שעל הכורא יתברך לגאול את און
 מרעיתו כאשר הבטיח. וע"כ ישר ונכון שכל יאחרה, כי הלא סוף סוף כל תמנע אור פניך ממנו ותגאל
 אותנו ותושיענו, וע"כ חושה נא ישועתך: (ה) במ"ש שם (סע"ד כ"ח) עה"כ אמרו בלבם נינס יחד מה
 הם אומרים לנו ונכחידם מגוי. אלהי מי נקרא לא אלהי ישראל אם נאבד ישראל מן העולם אלהי מי
 נקרא לא יזכר עוד. לכן אמר עס שאין ישועתו אלא בשכינה. ר"ל שעליו כביכול להושיענו יען שאנחנו
 נסבול בקצה אפריקא מן העובדי אלילים רק בגללו יתברך, שכל מנמחתם ומנגינתם הוא שכל יזכר וכל
 יפקד חס ושולם שם השם עושה השלום. וע"כ הלא עליך להללנו מענינו ולהושיענו ממזקותינו: (ו) במ"ש
 ברכיה (ג' ב') זכור תזכור ותשוח עלי נפשי. וכמ"ש רש"י ז"ל שם וז"ל ומה"א זכור תזכור ידעתי
 שסופך לזכור את העשוי לי אבל תשוח עלי נפשי עד שתזכור. לזה אמר עס שאין ישועתו אלא בשכינה. וא"כ
 הלא אהנו בעושים שתושיענו, במ"ש בשמואל א' (ט"ו ל') וגם נח ישראל לא יסקר ולא ינחם כי
 לא אדם הוא להנחם, אפס תשוח עלינו נפשו במכאובנו ויגוננו, לחכות זה כמה ערן ועדנים לישועת
 מושיענו: (ז) במ"ש במדרש שו"ע שם (כ"י) אם אין אתה עושה בשבילנו עשה בשביל שמך הגדול והקדוש
 שמתחרך ותתנאץ בעולם שנאמר עד מתי אלהים יחרף לך ינאץ חייב שמך לנחם. וע"כ אמר עס שאין
 ישועתו אלא בשכינה. ר"ל שאם כל יעשה למענו שכל יתבע עלבוננו. הלא ידרוש עלבוננו ויעשה
 למענו שכל יחולל שמו הגדול והנורא. וא"כ הלא בין כך ובין כך יושיענו השי"ת, על ידי כבוד שכינת
 עונו. או בגללו למען זכויותינו, וכמ"ש בסנהדרין (דף ז"ח ע"א) אין בן דוד בא אלא בדור שכלו
 זכאי. או בגללו למען שמו הגדול לכל יחולל, אם כל נוכח חלילה בעצמנו, וכמ"ש שם או כולו חייב.
 ויען שגם לכבוד שמו עשה לכן עליו לעשות נקמות גדולות בעמלק, וכמ"ש בתנחומא תבוא (ס"ט) אמרו
 ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אתה אומר לנו זכור. אתה זכור, שאנו שכחה מזנינו, ואתה אין לפיך
 שכחה לכן זכור את אשר עשה לך עמלק לנו עשה ולך לא עשה הה"ד זכור ה' לבני אדם את יום
 ירושלים וגו'. (ח) במ"ש בברכות (דף י"ז ע"א) מרגלל בשומיה דרב לא כעולם הזה עה"כ, העוה"ב
 אין בו לא אכילה ולא שתייה פריה ורבייה ולק. משא ומתן ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרה
 אלא לדיקים ויובדים ועטרותיהם בראשיהם ונהינם מזיו השכינה שנאמר ויחזו את האלהים ויאכלו וישתי
 לכן אמר עס שאין ישועתו אלא בשכינה כו', שכל יגל בהרחתו והרחבתו שהשיג על ידי פדותו וגאולתו,
 אפס ישיב וישמח על שיהנה ויתענג ויתענן מזיו השכינה, וע"כ יסיים בספרי שם אמר לו הקב"ה למשה
 פתח אני ליתן להם לשראף אצור זיון שניעל מהם כחורב כו'. וכמ"ש בשבת (דף פ"ח ע"א) דרש ר'
 סימאי בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשיה כו' באו ששים רבוא של מלאכי השרא לכל אחד ואחד
 משראל קשרו לו שני כתרים כו'. ורש"י ז"ל כתב שם בד"ה שני כתרים, וז"ל מזיו השכינה. וכן
 חזט שם אמר ר"ל ועתיד הקב"ה להחיותנו לנו כנאמר ופדויה ה' יאצון ובאו יצון ברכה ושמחה פולם
 על ראשם שמהם שמעולם על ראשם. ר"ל שיתענגו או על ה' כמבואר. (ס) במ"ש בספרנו "בכורי משה
 חיים" חלק שני (תאמר יא) וז"ל ויבנה אצל ר"ע ביתה חוקה כל כך השרשת האמונה בנבואתו וברכה
 הנביא, עד שדמה ונחשב לו כאלו כבר יאזה אל המועל, שראה כעצמו שנתקיימה לפניו וכו'. וכמ"ש
 בתהלים ואני בחסדך בעתתי וגו' עיי"ה, וע"כ יתרח הספרי את הדיוק הנכון, מדוע כתיב בלשון
 ספר "עש"ה" בלא ירמו בזה על הגאולה העתידה כמ"ש. וא"כ הלא היה לו לכתוב בלשון פתח
 חסם. ולזה יתרח בעוב טעם ודעת שאין ישועתו אלא בשכינה. וא"כ הלא דומה כאלו כבר יאזה
 ישועה מן הכח אל הפועל, כי הלא תבוא כמ"ש, וע"כ כתב בלשון עבר. (י) במ"ש האלשיך בתהלים
 (ברש"י סק"ו) לתוך הקושיא מדוע זה ה' לבנות לו הבתי מקדשות הקודמך אחרי שהוא ית' ידע נאמנה
 שחברו. כי המה היו הכנה נכונה ורבה להמקדש השלישי שבינה ויכונן הוא יתברך בכבודו ובעצמו
 באחרית הימים. כזה תוכן לשונו, ועיין במאמר הנזכר שבספרנו. ולדעתנו כבר הקדימו הספרי להקשות
 כן, מדוע גאל אתנו בהגאולות הקודמות, שהיו בעלי גבול ותכלית, וידע נאמנה שמתעבד עוד.
 ושלכן

(ולכן היו על ידי הלאכיו, כמ"ש למעלה) וכן למעלה ה', שנבנה לו המשכנות הקדומין, שהיו נ"כ בעלי גבול ותכלית. וע"כ יתרחק עם שאין יושבתו אלא בשכינה. השי"ת לבדו יופיע ויראה להופיע את עמו ויבנה באש את המקדש השלישי, כמ"ש בב"ק (דף ס' ע"ב) ואני עתיד לבנותה באש שנאמר ואני אהיה לה חומת אש ולכבוד אהיה בחובה. ולכן היו הבתי ממקדשות הקודמים והנחלות הקודמות הכנה דרכה נכונה ורחבה להמקדש השלישי הנכבד ולהיושפה האחרונה האמתית. שוטע תשועת עולמים באחרית הימים על ידי הדיק עולמים, שנכבדו ובעלמו יופיע ויורח. וכמ"ש בילקוט תשא (פס"ז) מובא בהקדמת ספרנו הנזכר, ואימתי הוא מגלה כבודו כשיאבדו אלילים מן העולם שנאמר והאלילים כליל יחלוף, ואח"כ ונשגב ה' לבדו ביום ההוא ואומר ונגלה כבוד ה' וגו' במהרה בימינו אכי"ר. אמן ואמן:

הצגנו בפתח דברינו את מאמרו זה, יען דאיתא בב"ב (דף י"ד ע"ב) אחתולי בפירענותא לא מתהלנין. ופטירת לדיקים הוא פירענות עזה כמו שמצינו בראש השנה (דף י"ח ע"ב) ללמדך ששקולה מיתתן של לדיקים כשרפת בית אלהינו. ע"כ הקדמנו לפני המאמרים, אלוין בכות", ואכל ככד" את המאמר הזה שכולו מדבר מישועה ונחמה. וכן תכנונו אחרי מאמרינו הנזכרים מאמרים אחדים למבהן מספרנו, בכורי משה חיים חלק שלישי. יען דתנן במגילה (דף ל"א ע"א) אין מפסיקין בקלות. ע"כ סימנו וכלינו כמו את ספרנו זה. כי גם הם מדברים מישועה השי"ת ומישועת ישראל הנאות מהמלמיה יושועת כ"ב אמן

הכו"ח ביום ראשון לפרשת האזינו, הוא שביעי לעשי"ת, שנת תרנ"ח.

נאום משה חיים טריוואקס וליד מעורישט מח"ס ראשית בכורי משה חיים חלק ראשון. נאום דמשינת. בינה לעתים החדש. ובכורי משה חיים חלק שני. ועוד — תהלה להשי"ת — בכתיבת

אלוין בכות.

גרסינן במועד קטן (דף כ"ה ע"ב) כי נח נפשיה דר' יוחנן פתח עליה ר' יאחז בן אלעזר קשה היום לישראל כיום בא השמש בזהרים דכתיב והיה ביום ההוא והבאתי השמש בזהרים ואמר ר' יוחנן זה יומי של יאשיהו. ויש לדייק שני דיוקים. א' כמה דומה הדיק להשמש שהמשיל את פטירת ר' יוחנן לבית השמש בזהרים. ב' מדוע קונן הקינה הזאת רק עליו לבדו שמוכת שיש לו איזה יחס עם השמש יותר מכל וזולתו. ובהקדם דברי הגאון המובהק מוה"ר עזריה פיגו זצ"ל בספרו היקר "בינה לעתים" (דרוש ע"ד) יחורטו היטב במוהשי"ת זצ"ל מה יתרחק לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש מלת שיעמול נראית מיותרת וגם הל"ל שעמל ולא בלשון עמיד, אמנם יראה להודיענו מה הוא השלימות היותר עמלי באדם שבו יתעלה מכל השאר והוא מה שאמרו חז"ל מרגלית טובה היתה תלויה בואזרו של א"א וכשמת תלאה הקב"ה בגלגל חמה, כנודע מפי' ז"ל בזה, שא"א היה מדרוך בדברי גרזו את הרבים להכיר מלאותו יתברך, וכשמת לא היו שומעים את קולו נשארה זאת הפעולה בגלגל חמה, שע"י תנועתיו וכל שאר פרטיו הוא מכריז ומפרסם זה ומביא את העולם לידי הכרה זו ע"כ אמר כשאל מה הוא היתרון הגדול והעמום באדם בכל מה שהוא עמל ועורר בהשגת השלימות, ובאה התשובה שהיתרון וכשעלה שישג שזה הוא שיעמול תחת השמש שיהיה הוא עמל ומתעסק במקום ובתמורת השמש כמה שהוא פועל כי מה שהשמש מדרוך האנשים בהשגת מה שיחוייב בהכרת הסבה הראשונה ית'. יעמול זו האדם הזה תחתיו ויטריח עמלו שידריך בני דורו אל מהלך שלימות זה וגמלא שיהם שהשמש עושה במקום אברהם אבינו עליו השלום יעשה זה האדם במקום השמש, וע"י אמרה דבורה ע"ה בסוף שירתה ואהביו כאלת השמש בגבורתו שהאזהרים האמתים והנאמנים אליו יתברך הם ממש כעין מה שהשמש יוצא בגבורתו שניצולתו ותנועתיו מפרסם לבירות גדלו יתברך בן עושים אהביו עכ"ל. יוצא לני מדברי הגאון זצוק"ל, שהגלגל חמה ממלא מקום אברהם אבינו עליו השלום, שמפרסם במקומו, שאמנם אל שולם ברא כחשדו את כל העולם ומנהגו תמיד, וכל מטרתו ומגמתו לגרש כל ההבלים שיהבולו בזה האוילים, שפובדים לעצבים ופסילים, לאלילים אלהים, ולשרש ולעקור את האפיקורסות מן כל יחסי תבל. אפס לנשוע שורק ממדד מאמונה טהורה, וזה וברה, להאנה וליראה את השם היחיד ומיוחד הגדול והנורא, וכל מאוייו להדריך את כל אדם שיכנו במעגל ישר ובמשלול נכון, למען ימלאו תשואות קן בעיני

בפיני ה' אלהים ובטיני בריחתי, ועיין בספרנו „נאד דתעות" מאמר „נפס לנפס אריה". ע"כ גדול ומהולל מאד האדם הנחמד שהגיו חתת השמש, ר"ל שהגיו עוסק לפרסם זה לכל במקום ותמורת השמש, שהי"ת הוא הכורא וימנהיג של כל העולם. וכמה יכולת להצדיק, להכריז ולפרסם כל זה. הלא רק ואף בלימודי התורה הקדושה שהוא מלמד לעמו ישראל, שבהתו"ק הלא כתוב הדור הוא, שה' אחד ברא את הארץ ומלוכה, והוא יתברך מחדש תמיד כל מעשה בראשית, ולולא השגחתו ירדו סלילה לטמיון, כי השגחתו היא כל חיותם, כמו שהאריכו כל חכמי לב כידוע. והנה מנינו מפורש שרבי יוחנן אהב והבב את התו"ק בכל לבבו ונפשו ומאדו, כדגרסינן בויקרא רבה (פ"ל) ובשיר השירים רבה עה"כ מים רבים כו'. ר"י הוה מטייל וסליק מטבריא לציפורין והוה ר' חייא בר אבא סמך ליה מטון חד בית חקלא א"ר יוחנן הדין בית חקלא הוה דידי וזכינתה בגין מלעי באורייתא מטון חד בית כרס וא"ר יוחנן הדין בית כרס דידי הוה וזכינתה בגין מלעי באורייתא מטון חד בית ויתא ואחר כמו כן שרי ר' חייא בר אבא בפיני חכמי א"ל מה את כבי א"ל כבי אלא דלא שנקת לסיבוחך כלום א"ל חייא בני וגבלה זו בעינך מה שפטיי שמחתי דבר שנתן לו' מימם בראשית כי בשש ימים עשה ה', אבל התורה ניהנה למ' יום שנאמר ויחי שש עס ה' ארבעים יום ובחורב ואשכ בהר ארבעים יום, כד דמך ר' יוחנן היה דורו קורא עליו אם יתן איש את כל הון ביתו בזהבה שאהב ר' יוחנן את התורה בוו יכיוו לו. וכאשר אהב כל כך ללמוד, ככה אהב ללמד לזולתו. כמ"ס ב"מ (דף פ"ד ע"א) רבי יוחנן הוה אויל ויחיב אשערי טבילה אמר כי סלקן בנות ישראל משבילת מצוה לפגשו די כי היכי דליהו להו בני שפירי כותי גמירי אורייתא כותי. ועיין באורנו ע"ז בספרנו „ראשיה בכורי משה חיים" ח"א סוף מאמר „חיים ארוכים". וא"כ הלא נחזה בעליל שר"י הערה ומסר נפשו כל כך שלא ירא כלל מפני עין הרע אף דחיתא בכ"מ (דף ק"ו ע"ב) ששעטיני ותשעה מחים מן עין הרע ורק אחד מדרך ארץ, עיי"ש. ככ"ו הערה נאפת למען שיתברכו בני תורה בתוך ישראל, שיהיו לומדים והכמים כמזהו. וכן מנינו שש שנתן אחותו לריש לקיש למען שיקבל עליו עול תורה, עיי"ש. ועוד הלא ללמד לאחרים הוא גדול ורב מללמוד בעצמו, וכמ"ס בספרנו „בכורי משה חיים" ח"ב מאמר „מראה עינים". ועיין בקידושין (דף מ' ע"ב) ובב"ב (דף י"ו ע"ב) ובספרי פ' עקב, ובשאלות דרב אחאי גאון פ' לך לך. וא"כ הלא בלי תפונה, כי היכי שמכר כל מה שהיה לו בגלל שיהיה לאל ידו ללמוד, כך עשה למענע למען שיוכל ללמד, וכן מנינו בב"ב (דף ק"ו ע"א) שר"י היה ריש מתיבתא והאזיל מקרי תורתו על זולתו, עיי"ש. הלא נחזה עין בעין שרבי יוחנן היה מלמד תורה לבני עמו ישראל, א"כ הלא הרבה והעניס להכריז ולפרסם תמיד בלימודיו, שיש לעולם אלהים שמהגו ושמנהו עליו תמיד, ועליו נקרה הכתיב מה יתרון לאדם בכל עמלו שיטעמול חתת השמש. שהוא הודיע ולימד למו היטב שהסבה הראשונה היא השם ית', א"כ הלא עבד ועמל חלק השמש, לזה פתח עליו ריב"א הקינה הזאת כיון שהשמש הוא במקום א"ל ע"ה, שעליו מוטל להורות לבני אדם בתעויותיו ובסיבוביו מליאותו יתברך, ור"י הלא עבד תחתיו שהוא הודיע לעמו ופרסם במקומו מליאותו והשגחתו. לכן קשה לישראל יום פטירתו כיום בא השמש, שכאשר לוא בא השמש בעת שממלא מקום א"ל ע"ה, לא היה שמש אחר שימלא מקומו ותעודתו, להכריז ולפרסם מליאותו יתברך, והיה יום זה קשה לשונאי ישראל. ככה רע ומר למו היום הנמנהר הזה שמת בו רבי יוחנן, שהודיע והורה חתת השמש, שה' ברא הארץ ומלוכה ומחיה כולהו, כי עתה שמת הלא אין בעולם ר"י אחר, כי איה אנוס כמזהו שיוכל להיות תחתיו, לכן דומה יום מיתתו יומי קשה השמש בזהרים. ויש לדיוק למה אמר הלשון „כיום בא השמש בזהרים" היה לו לאמר כיום בא השמש, ומלת „בזהרים" הלא נראית כמיוותרת, ואמנם יש לדחות שנקט לשון הכתוב שמוכיר, והבאתי השמש בזהרים, אבל הלא ישרא הדיוק הזה על הכתוב מדוע כחובה בו חיבת „בזהרים". ויש ליישב במ"ס בתענית (כ"ב:) מאי דרש וחרב לא תעבור בארצם, מאי חרב איליתא חרב שאינה של שלום והכתיב ונתתי שלום בארץ אלא אפילו של בלום כו'. ובכ"מ (פ"ד) והוה קא ליה עד דקף דעתיה בעי רבנן רחמי עליה וגח נפשיה. הלא נחזה שלא פללי כלל שאינה יומת מהיורים, כי דימו סיפה עובד דרש, וכן לא חשבו הרבנן שר"י ימות אף, כי איה היה עדן בעלם תומו, והיה לאל ידו להאריך עוד יומי רבים על זה העולם, רק פתאום לפתע סבכ מסבך הסבות, שיתחרס אז ר"י עד מאד, על שהעניס את כר לקיפא, כי גרסה נפשו לתאבה לשמוע את פלפולו וחידידו של ריש לקיש, והאנער עממו מאד מאד עד שנקרה ממנו דעתו מרוב תוגתו וזערו, וע"כ היו מוכרחים הרבנן לנקט עליו רחמים ביגיע יומות, לכן כירחיקו, כר' יוחנן, המליץ עלימו במספדס שרשים ומרים הימים הנוראים האלה כאלו בא השמש בזהרים, שכאשר אם בא ענה השמש בזהרים שאז מידו לנו קרנים, ככתס סוב וזהב פרויט, ישנם לפי דעת התובנים לא היה ראוי להיות הלקיחי בזמן הזה, אשם פתאום התקדר השמש ונהפך לחושך, הלא היה זה לנו נפלא. ככה בפטירת יאשיהו המלך, בפטירת רבי יוחנן, פליאות נשגבות ואיומות הן

נכחוב וחלומות השוא ידכרו, שק"ו בן פנו של ק"ו שבאם מקאת החלום הוא רע, שרעמו שהמקאת הזה הוא השוא והשקר, וא"כ הלא אין כדאי לדבר ממנו, וא"כ הלא חזרה ועשורה הקושיא הנזכרת מדוע ספר בזה גם החלק רפ, כיון שבאם הוא כמבואר, וכמ"ס ביוה"ק שנוכיר לקמן, וא"כ אית ביה מלין כדרכן אמאי איכתב בו. ואם האמין גם בו, א"כ הלא רמזי דשמואל ארשמואל:

והנה לכאורה יתכן ליישב, שלכן הזכיר גם החלק הרע יען שהוא יעיד ויוראה בעליל שהנשאר הטוב הוא נכון ואמת, ואפס הרע הוא הדבר בעל. אבל עומד נגד זה מ"ס בזהר הקדוש פרשת אקק (דף קכ"ט ע"ב) אבל לאינון זכאי קשט לא אהגלי לון מלין כדיבן כלום אלא כולהו קשט ח"ח דניאל מה כתיב ביה אדון דניאל בחוזה די ליליא רוי גלי (דניאל ב' י"ט) וכתיב דניאל חלם חזה וחזוי ראשיה על משכביה באדון חלמא כתב (שם י') ואי אית ביה מלין כדיבן אמאי איכתב בין כתובים אלא אינון זכאי קשט בשעתא דנשמתהון סלקין לא מתחברין בהו אלא מלין קדישין דאודען ליה מלין דקשט מלין קיימן דלא משקרין עלמין בו' עיי"ס, וא"כ איך אפשר לומר ששמואל שהוא זכאי קשט חזה חלום הוא אמתמה! ע"כ אין להעלות על הדעת היסוב הנזכר. ואחר העיון מצאתי בזה"ש ליישב היטב, כמ"ס בספר „גנוי נסתרות" קובץ ראשון (תשובה י"א שנקראת בשם החפץ חיים) וז"ל, כל מגמת הלזיק לאור באור החיים את פני ה' אלהינו, וזכראותו הבלי העוה"ז, ואיך בערך העוה"ז הם א"י חיי זרם וזיקה לגל יומם ולילה ולא דומיה לו, כי אין נחת רוח ללדיק בעוה"ז בהיותו גר בארץ זרה ובאזרח נעה ללון. לכן ישתוק מאד לעלות בן הסערה השמימה לשב אל יסודו בצרור החיים, וכמי שאמר דוד המלך עליו השלום אמא נפשי לאלהים לאל חי מתו איבא ואראה פני אלהים (תהלים מ"ב כ"ג) ואמר מי לי בשמים ועמך לא הפלתי בארץ (שם ע"ג כ"ה), ר"ל מי יתן והייתי כדב בשמי' ה', כי אף בהיותי עמו בארץ לא אפסוק בזה, יען העולם הזה הוא עמך הבבא, וזולת זה אני מסוכן למועדי רגל חלילה עכ"ל הזהב. וזה דברי הגאון המובהק מוה"ר משה סופר ז"ל, בהקדמת תשובותיו לחלק יורה דעה, אשר תכונה בשם „פתוחי חותם". וז"ל והאזוהי במדה זו בו' וזה נראה לביון ככוונה הכותבים (דברים כ"ח) יקומך ה' לו לעם קדוש וגו', וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וגו', ואמר בפסוק שלאחריו והתורך ה' לעובדי כפרי בעקך וגו'. ומקרא זה אומר דרשוני כי לשון והתורך יוסל על חלק הנשאר מכל כמו והנותר ממנו עד בוקר ומה ענינו לכאן גם אמרו כפרי בעקך אין לו פתר בפשוטו. אמנם אחר התבוננות היטב נבין כי זאת היא הברכה העליונה אשר אין למעלה ממנה בהקדם מ"ס הרמב"ם ז"ל אל כזו ר' אברהם וז"ל ודע בני כי האדם המסכן בזה העולם השפל אין לו מנוחה בו ואשרי למי שחתמו ימיו מהרה בלי טרדת הגשם עכ"ל [ובהאגרת הרמב"ם אשר לשני בי"ל ע"י ר' אברהם אבן זוהר, הגירסא בזה בו' „הנבזה" בו' „ואשריו" בו' „בלא" טרדת „נפשו" המחבר]. ותוכן כוונתו הוא כי עיקר היות האדם בעוה"ז הוא רק הכנה להגיע לחיי הנצחיים בעוה"ז וכשנאחז"ל התקן שנקב בפרוודור כדי שכתבם לטרקלין. והכנה זו היא כשרון מעשה המצות ושלמות הגשם ואין שיעור להשלמה ההיא בזמן כ"א הכל תלוי בהשתלשלות האדם והיה כאשר ירים השכל את ידו וגבר הגשם על החומר וסבה כניסוריה בית אביה בקוץ ימים, אך אם יניח השכל את ידו וגבר החומר לעשות חיל בימיו ויעזרו חלמא מזה רעה להגשם כי לריכה להיות טרודה בעולם השפל הזה וכדבלינו ימים רבים כשנשים שנה ולפעמים יותר עד שיתקן האדם את אשר עוות יוסה כתב הרמב"ם ז"ל אשרי למי שחתמו ימיו מהרה בלי טרדת הגשם:

ומעתה יפלא הלא ענינו ראית השרידים אשר ה' קורא גם המה יריבין בשיבה וכלי ספק כי הם השלימו גשם בימיו נעורם ולהיכן אריכות ימים של אלו אמור מפתה כי בזדאי הם מזד עתה כבר חתמו ימיהם ואריכות ימים שלהם אינו לזכות עצמם, כי כבר שלמו ימיהם מזד כשרון גשם. רק השי"ת מניחם עוד על האדמה לטובת זרעיהם ואלאליהם וחלמדיהם שיהיו מאורם וישלימו גם הם גשם, ואין זה עלטול וסרדא להגשם כי זכות היא לה להשפיע מאורה לזולתה. וזאת הברכה אשר ברכ ה' את עמו ישראל אחר שאמר יקומך ה' לו לעם קדוש וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך, וברכם בתכלית השלימות באופן שחלסם גשם בימיו נעורם ומזד שלמות גשם כבר חתמו ימיהם וימי הזקנה אשר הותרם ה' על פני האדמה אך למותר אמר בכל זאת לא יהיו ימיהם הנותרים עלטול וסרדא רעה לגשם האדם כ"א לטובה להשלים את בניו ואת ביתו אחריו, וזה שאמר והתורך ה' לעובדי כפרי בעקך הב' במקום צעבור, וחומר כפרי בעקך כשכיל פרי בעקך, וזה תכלית ברכה העליונה אשר לא יגיעו אליה כי אם יחידו כגולה בזמן הזה בו' עיי"ס מה שהארץ בזה:

ויצא לנו מדבריהם היקרים, שהאדם הלזיק שלא ברכו השם כפרי בטן, שיורה להם דרכיו הנכוחים והנבונים, ימי שני חיו עליו למעמשה, כי הוא יבז את הבלי התבל, ר"ל כל שעשועיו וחמדותיה וכל משינו ומחוייו בזה העולם הנבזה הוא אפס להוסיף לסגל חיש מהר פרקליטים גדולים, תורה ומעשים

ומעשים טובים, למען שישלים את נפשו. במוקדם האפשרי, וישיג תכליתו בתכופות. ר"ל כל מה שעליו לשמור ולעשות בזה העולם, למען שכל יתהמה בזה העולם, רק שישוב במהירות האפשרית אל האלהים אשר שם ביתו הנאמן. ומה שנחזה בעליל להצדיקים הישרים ואירובי ימים רבים עלי חבל, וכן רבים מהם מנקשים את השם שיברכם בחיים ארוכים, כל יעיתורו לתועלת עצמותם, כי הם כבר השיגו את כל תכליתם בימי בהירותם, אפם מבקשי ה' ישתוקקו להאציל מהודם על זולתם. להדריך את בניהם תלמידיהם ומכיריהם בדרכיהם הישרים והטובים:

והנה לשמואל ירחיבה לא היו בנים, כמ"ס בשבת (דף ק"ח ע"ב) שמואל וקרנא הוו יתבי אגודא דגהר מלכא חזיניה למיא דקא דלו ועבירי א"ל שמואל לקרנא גברא רבא קאתי ממערבא וחייש במשיה וקא דלו מיא לאקבולי אפיה קמיה זיל תהי ליה אקנקייה אזל אשכחיה לרבא כו' לסוף עייליה שמואל לביתיה אכליה נהמא דשערי וכסא דהרפנא ואשקיה שיכרא ולא אחוי ליה בית הכסא כי היכי דלשתלשל לייט רב ואמר מאן דמנעין לא לוקמה ליה בני וכן הוה. יואל לנו מזה דבריו כשמש שמואל בר אבא לא השאיר בנים אחריו, מדקאמר בגמרא "וכן הוה" שנתקיימה קללת רב, שכל יתקיימו בניו. וא"כ הלא למותר היה לו הזמן שהתגורר עלי הלה, וכל ימי חלדו אבה ואזה שיכלו ימי חייו, כאלו של עוף הפורח, למען שנפשו הקדושה והטהורה תשוב אל צור מחלבתה שתהא בכל שוכן מרום ככל בני המרום שבמרום. וא"כ הלא למשיב נפש היו לו גם דברי אביו שמהר ימות. וכמוס קרים על נפש טיפה, אשר אלי גיל תשמה בהם, כי זה כמה חמדה לנו. ככה שמח שמואל אלי גיל בהחלום הזה, כי חלום טוב ונעים הנהו כמבואר, ולכן האמין באמונת אומן כמה שהגיד אליו אביו בחלום הזון ליל שימות חיש מהר, כי מכבר חמד שילא מעמק עכור לעמק ברכה. וא"כ הלא מיושבת היטב בעזה"ש קשייתנו, מדוע סוּר דבריו אביו האלה הלא הלום רע שוא ופקר ידבר, ולא האמין כלל בו, כי אמנם הלום מתוק נעים וטוב הנהו כמזכר, ועל הלום טוב הלא אמר תמיד בחלום אדבר בו, וע"כ אמר גם אותו, כי גם הוא אחת, וכמ"ס בזה"ק שהזכרנו שלדקין וישר מגלים בחלומם רק וחק דברי אחת. ואין לדקין ממ"ס בכתובות (דף כ"ג ע"א) שכנות שמואל נשתבו. א"כ הרי היה לו בנים דאח חתניו לוקחי כנותיו ג"כ חשובים כבנים כאלו בעצמם ילדו, כדגרסינן בשבת (דף כ"ג ע"ב) רב חסדא הוה רגיל דהוה חליף ותני אפיתחא דבי נשא דרב שיזי חזא דהוה רגיל בשרגי טובא אמר גברא רבא נפק מהכא נפק מינייהו רב שיזבי. וכמ"ס רש"י ז"ל בד"ה דבי נשא וז"ל אביו ואיכא דאמרי חמיו. הלא נחזה בעליל שאף לענין חתניו נמי ניחא שפיר, מה שאמר רב חסדא גברא רבא נפק מהכא, שמשמע מלבונו שכוונתו שילא מחליו, שכיון שחתן דומה ככן לכן נחשב כאלו יאלא ממניו. וא"כ הלא היה לשמואל בנים שזריכים ליהנות מאורו שישלים אתהם אחריו, כי יש לאמר שזה היה קודם שקללו רב, אולם אחרי קללתו מתו. ואין להעלות על הדעת שמתו אחרי מות שמואל, אבל כל ימי חלדו חיו, וא"כ בהעת שחלם החלום היו עזן בנים, דהא קללת חכם גדולה תתקיים תיכף כשעה שמקלל, כדמובא במ"ס בכתובות (דף כ"ב ע"א) הני שנוייתא לדתין לההרדעא אותיב אבוב דשמואל גמירי בהדיהו אמר ליה שמואל ועד האידנא מאן גערינהו א"ל אלו בנתך הויין מי הות מוזלו דכו כולי האי הואי כנגה שילא מלפני השליש ואישתבין בנתיא דמר שמואל. הלא נחזה שבשעה שאמר אליו אביו, אלו בנתך הויין נשתבו בנותיו בלי איחור כלל. ועוד דגרסינן בב"ק (דף פ' ע"א) רב ושמואל ורב אבי איקלעו לבי שבע הני ואמרי לה לבי ישוע הני רב לא עייל קמיה דשמואל שמואל לא עייל קמיה דרב אבי רב אבי לא עייל קמיה דרב אמרי מאן נתרה, נתרה שמואל ונתיי רב ורב אבי ונתרה רב או רב אבי, רב מילתא בעלמא הוא דעבד ליה לשמואל משום ההוא מעשה דלטייה אדבריה רב עליה. ובבבליה (דף כ"ב ע"א) שמואל גמי מיכא הוי כייף ליה לרב ורב הוא דעבד ליה כבוד כו'. וקמ"ס רש"י ז"ל בד"ה ורב כו' משום דלטייה כו'. הלא נחזה עין בעין שרב התחרט אותיב אבוב דשמואל גמירי ושלכן נהג בו כבוד ויקר שלא נכנס לפניו רק הנהיגו למעלה. וא"כ הלא אם היו עדיין בניו בחיים, הלא ידאי מדהתחרט על אשר קללו, שהיה מנקש ומחנך רחמים עליהם שכל יענשו מקללתו, ואין לומר שלא מהניא הפלה וחתומים לבטל קללת חכם וכמ"ס בברכות (דף נ"ו ע"א) ועוד בכמה דוכתי המיושר דרב יהודה אמר רב גמירי דקללת חכם אפילו בחכם הוא בזה. ואי אפשר להעבירה, כי הלא כלל גדול הוא אצל חז"ל כמ"ס, הפה שאמר הוא הפה שהתיר, א"כ הלא יב לאל יד הצדק שליט והעניש לבטל ולהעביר קללתו וענשו. ועוד דגרסינן שם (דף י' ע"א) אמר רב המנונא מ"ד כו' א"ל כבר נגזרה עליך גזירה א"ל בן אמוץ בלא נבואתך ולא כך מקובלני מבית אבי אבא אפילו חרב חדה מונחת על גואריו בל אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים. א"כ הלא מפורש שאפילו אחר גזירת הקב"ה יח"ש מוטל רחמים וחתומים לבטל את רוע הגזירה, וא"כ הלא ק"ו בן בנו של ק"ו שביכולת הצדק לבטל את גזירתו וקללתו, דלא יתא העבד גדול מרבו, וא"כ הלא היחה עדיין שעת הכושר לרב להפך ולהעביר את רוע קללתו.

קללתו משמואל שכל יסופו בניו. אלא ודאי שלא היו אז בארצות החיים, כי מחו חזק בהשגה שקלל אתם, ר"ל בערם שהבין שניכין לו להתחרט מאד על זאת ולתקן המעוות. אבל יש להקשות שהלא היה לו נכד רב מרי בר רחל, הנזכר בכ"מ כש"ע ובכ"ב (דף קמ"ט ע"א) גרסינן דאיסור גיורא הוה ליה תריסר אלפי זוזי כי רבא בר מרי בריה הורחו שלא בקדושה ולידתו בקדושה הואי ובי רב הוה אמר רבא היבא נקניניה רב מרי להביו זוזי כו'. ורש"י ו"ל כתב שם בד"ה דאיסור. וז"ל הוא איסור גיורא שכל על רחל בת מר שמואל קודם שנתייגר ונתעברה הימנו בניות את רב מרי בר רחל ובתיך כך נתייגר ואח"כ נולד רב מרי והיה ליה הורחו שלא בקדושה ולידתו בקדושה והיא מננות שמואל נשמתו כדליתא בכתובות. הלא מפורש שרב מרי היה בן בתו של שמואל, ואי כינוי רבא שהיה זמן הרבה אחרי מיתת שמואל, כי שמואל הלא ביה בהדור הראשון של האמוראים ורבא היה בהדור הרביעי, וכדגרסינן בקידושין (דף ע"ב ע"ב) כשמת רב יהודה נולד רבא. ורב יהודה הוה הוא רב יהודה בר יוחנאל, כמו שכתב היוחסין (באות י') וז"ל ועוד רב יהודה בר יוחנאל תלמיד מובהק של שמואל ויום שמת רבינו הקדוש נולד הוא כאמר בפ' עשרה יוחסין. וא"כ הלא בלי תפוגה מ"ש שם כשמת רב יהודה בר יוחנאל נולד רבא, הוא גם כן אותו רב יהודה בר יוחנאל, שניצל בהיום שמת בו רבינו הקדוש. ובסדר האמוראים לומניסם בהדור השני כתב, וז"ל אבל בככל בזמן ר' יוחנן אחר שמת שמואל היה לראש ישיבה בנהרדשא במקום שמואל רב יהודה בר יוחנאל. וא"כ שרב יהודה הי אחריו מות שמואל, וכשמת אז נולד רבא. א"כ הלא יוצא לנו מכ"ז ברה כמה שרבא חי וזמן רב אחר מיתת שמואל. וא"כ הלא נראה ששמואל השאיר בנים ברחק, הלא קשה עוד שהיה לו לחיות בזה, למען שידריך את רב מרי אחריו שילך בדרכיו, וא"כ הלא חלמא בישא חלם. וכן קשה הלא מפורש בגמרא שהורגו, וכן היה שאמנם נתקיימה קללת רב שחמם מחו בניו. ואין לומר שרב קלל רק לבניו בלבד, אבל לא לבנותיו לכן רב מרי הואיל שהוא בן בתו הגבוה בבתו, ולא חלה עליו קללת רב, אע"כ דבני בנים הרי הם כבנים והוא הדין בני בנות, אבל בשביל שהוא בא מכת בתו, ע"כ כאשר שלא חלה הקללה עליה, ככה לא באה עליה. ומאזנו שביאור השם בני הוא רק בנים זכרים, כדגרסינן במגילה (דף י"ד ע"ב) ומי הוה ליה זרעא ליהושע והכתוב נון בני יהושע בני בני לא הוה ליה בנות הוה ליה. אבל היאך נחליט שלבניו קלל ולבנותיו לא קלל, מאי איריא בנים דוקא האם בשביל שהם זכרים הפסידו יותר, כדברי אדמו"ר בכתובות (דף כ"ח ע"ב) כשביל שאני זכר המפסדתי. ולזה שאז אתהם וקלל להם בתיבה אלא ע"כ ז"ל שרב קלל את כל בני שמואל כהבנים כהבנות, ואמנם הלשון בני נופל גם על בנים ובנות, כמ"ש במועד קטן (דף כ"ח ע"א) אמר רבא היי בני ומוזני לא בזכותא תליא מילתא אלא במזל כו' עיי"ה. ומה שרב מרי נמלט, שלא נענש כלל מקללתו, יש לבאורה לומר דלא אשתבו אז עדיין רק הן נשבתו אחרי קללתו. ורב קלל אפס את אותם שולדו והיו בעולם, אבל לא לאותם שלא נבראו ולא נולדו עין. אבל זה דחוק לומר שקלל אך לבניו הגילדים, כי מלשוננו "לא לוקמיה ליה בני". משמע מפורש שקלל אותו שכל ישאיר שום שם וזכר אחריו, יעוד מאן מפיום שלא נשתבו אז עדיין רק אחרי כן, הלא מההוא דכתובות שהזכרנו ומכמה מקומות הוכחנו למעלה שנשבו חזק בהשגה שהיו אמר אליו לוא היו בנותיך כו'. וא"כ אולי היה המעשה הנורא הזה לפני קללתו, כי הלא אין אותו יודע עד מה באיזה זמן היה. ואחרי העיון אדמה שיש באולי לאחר באמת, שיען שלא היה בדעת רב לקלל את בני שלא הייתה הורחתו בקדושה, כי לא חשב ולא עלה על לבו כלל שיש לו בן כזה, ע"כ לא חלה קללתו על רב מרי. וכיון שנאנו לזה, א"כ הלא מתורגמת הטעם גם הקושיא הקדומה, שנכלל שלא הייתה הורחתו בקדושה ושהיה לכן לא היה גדול ונחשב אז כל כך בעיני שמואל, ע"כ לא אבה להיות בעבורו בעולם הנבזה והכן. קנאי למלך הלא יוצא לנו מכל פלפולא דא, שלא נשאר מורע שמואל כלום אף בחייו כי קללת רב נתקיימה בו חזק ומיד, ע"כ לא ראה שמואל לחיות בזה העולם, כי הוא מאם בו ובכל שפשוטי ומחמדיו כמ"ש:

עוד הואלתי ליישב, שאף אם נחליט שבניו לא מתו על פניו אפס מתו אחרי מותו, בכ"ז למותר היו לן ימי חייו בזה, כי יען שידע נאמנה שבניו כל יחיו אחרי מותו תחתיו, וא"כ הלא למה לו טרדת הנפש, למען שיחיו בניו ויודריך אתהם שילכו בדרכי הש"ת, הלא יקר ועוד לו המוהה למען שנפשו הקדושה תלא מטרדותיה לחפשי, ואף שגם בניו יכלו ויסופו חזק, בשלמא אם בניו היו ראויים לחיות גם אחרי מותו זמן רב, אז מוכרח גם הוא לחיות בגללם, למען שיחזקם ויודריכם בימי חייו שילכו על פי דרך הישר והטוב שיבחרו בחיים האמתיים, כי על ידי חיובו הנכון גם אחרי פטירתו וגם כי יזקינו לא יסורו מהדרך שנעזר ואחיו, אבל כיון שסוף סוף ימותו ויאספו בקרוב, א"כ מה יתרון לו ממה שיסבול טרדת הנפש בגללם עלי התכל ההכלה והשפלה, כי מה יסבול לו אם יארכיו עוד שנים אחדות על הארץ, שהלא סוף כל יסאיר כל זכר אחריו. אבל זה אינו כי יש לומר שהיית לחיי

שעה של בניו למשן שיהיו עוד מעט קט, וכידוע דחיישין להי שעה:

רועי שאחרי שובי הקשיית עוד, ממ"ש בפסר יוחסין (באות ש') ו"ל, ואחר כך ראינו שהיו לו בנים לוי ורמי ורב פסא ורבה בני שמואל, שלא נחזה שלא נאספו זרעו. ויש ליישב במ"ש שם קודם ו"ל, ובסרק שמונה שנים שלא נתקיימו לו בנים כל ימי חייו של רב, שגללו בחשבו שהיה מנצרו שמואל. וביון שלפ"ד לא היו לו בנים, רק כל הימים אשר רב חי, א"כ הלא יש לומר שהם הלוחי בתי רב, וישן שלא היו לו אז בנים לכן הלא כנלה אז נשמתו בחנם במצור. וע"כ נחשב לו החלוש הזה לטובה רבה וענומה. אבל אחרי פטירת רב נולדו לו כל הבנים הנזכרים והם לא נחלקלו ממנו, כי מ"ש לא לוקמיה ליה בנים, כיוצא רב על אחת מהם בעולם שנקראים בשם בנים, ולא על אחת שאינם עדין פה. ואמנם מהבנים שהיו אז פה לא נשאר כלום שום זכר, ועיין למעלה ודוק. וא"ת הלא עליו להתמהמה בזה העולם למשן שירה וידריך את תלמידיו בדרכיו הישרים. י"ל שהלא עיקר ומרכז חייו פה אין בגלל התלמידים, כי בגלל כל יואת לגור בשמך השפל. אפס בעבור נאחזי שהם המה כרפי דיליה, בגללם אך בגללם יתראה ויאוז להעבור עוד על פני האדמה השפלה ובעבור והחורק ה' לטובה בפרי בערך. הלא יוצא בעליל שאפס בעבור פרי בשנו יוצאי חלציו ישאיריה ה', למשן שאשר אחתם בהאשר האמתי, וישן שהנהו בזה העולם למשן שירה לבניו ללכת בדרך הטוב, ממיאל יורה דעה נס לתלמידיו, אבל בשכילם לבדם כל יתראה להאריך ימים בעולם השפל. אבל יש לדייק טובא לפי החלטתנו שחלוש טוב ונעים הנהו, א"כ מדוע ככה אכיו תמוררים על זה שחזה שימות חיים מהר. ויש לתרץ שלכן ככה אכיו על מיתתו הטובה, יען שאבה שיהיה לו בזה העולם הכן האחר שהנהו כמיו, שעל ידו כל יקרא עלייתו השמימה בלשון מיתה אלא שכיבה, ר"ל שדומה כאלו יתיה פדן, וכמ"ש בב"ב (דף קט"ו ע"א) דרש ר' פנחס בן חמא מאי דכתיב והדד שמש במזרים כי שבו דוד עס אבותיו וכי מת יואב בר הנבא מפני מה כדוד נאמרה בו שכיבה ויואב נאמרה בו מיתה כו', אלא דוד שהניח בן כמותו נאמרה בו מיתה. לזה השתוקק אכיו שמואל שבנו יתיה עוד עלי אדמת וככה רב בכי על מה שימות בעגל, אולם שמואל עצמו אמנם שמה בו כמותא שלל רב וגדול, כי אזה מכבר נאחז מהעולם הזה השוא והשפל, ואפס אזה למושב לו העולם העליון האמתי שנפשו תתקף בשמי יה. ודע שכלל פלפולנו הקודם עמלנו רק להעמיד דברי רבינו הסופר ר"ע, אבל לפי מה שהשתקנו מספר, נגמיו נסתרות" למיתר הנהו, ויהכן:

והנה לרבי יוחנן לא היו בנים, כמ"ש בברכות (דף ה' ע"ב) שאמר בשמו ואי משום בני דין נרמא דעשיראה ביר. וא"כ שלא היו לו בנים הלא מאם בחיי העיה"ו כמבואר, ובהו את החבל ויובנה כי כל משרתו ומנחתו היה כל ימי חלדו שנפשו תשוב אל האלהים, כי למה לו לביט בזה העולם האול שלא ברכו ה' בפרי בשן, וע"כ אנה ואזה שהתקרב פטירתו, למשן שנשמתו תא לחפשי מעמל החיים כעמק הנכא ותדאה ותרחק כדורו אל ברשה, שתמריא למרום להשיג דרוו נחוי ואמתי. א"כ הלא אם היו מתפללים בעדו חכמי דורו שישוב לדשמו ולבריאיתו ויחי עוד על הארץ, היו טובים. רעה גדולה ומורה, כי הלא כל ימי חייו היה שיוצא את העולם הגבוה למשן שיהא משפל המעלה לשמי מעל, שמש נחשבה נשמתו והעורה וסם תתענן ותתענן מעמל כסיה מפרי ידיה, וא"כ שלא יכלו להעשיר שישוב לאיתנו בקדם לעשות נגד רצונו, וכן להניח לו שיתהפך גם הלאה במאביו ויסוריו לא יכלו, כיון שהיה בזיון החורה רב מאד כמובן, ע"כ הלא היו מוכרחים בהתקל לחק בגללו רחמים שנפשו תשוב אל האלהים למנוחה שלמה ושאינה בלא יפריעו אותה הפרדות הרעות, וא"כ הלא בלדק נקראת חתנתם וז בשם חתנת רחמים גדולים, כי מיתתו הלא היתה אצלו טובה נכונה, אשר אין למעלה ממנה, ישן ששאף תמיד לנסוע מהעולם השפל אל העולם העליון. וא"כ הלא מתורמים בפיה"ש השלשה דיוקים שדייקו למעלה. ודע בלשי מה שכתבנו, יש לבאר מ"ש שם "גא נשיאה". כלומר שאמנם גמה ושבנה נפשו מטרדותיה ועמליה פה כעמק הכבד והכן. ויתכן לבאר כן מ"ש בכתובות (דף כ"ד ע"א) גורו רבנו כו' ואמרי כל מאן דאמר דנה נשיאה דרבי ידקד כדבר. והקשה הגאון בעל הגדולת אוב, וז"ל מה סיבה של גזירה זו מי הוא זה שיאמר בן, ואם לאחר פטירתו מה נשאף מיניה באמירה זו היוכלו להשיבו עוד כו'. וכן קשה לי מדוע נגיע לו עונש חמור כל כך בעד מדבריו זה, ולפי מ"ש מתורמת היטב, שהלא אף אם יגידו בן לאחר פטירתו ירעו מאד, כי הלא יחולו יד מאד בכבוד בניו הנשאים, ה"ה ר"ש הכנס, ור"ג הנשיא, כמ"ש שם שיגלו ויודיעו במדרגה גמ נשיאה דרבי"ה שהמה במדרגה קטנה ונמוכה, שאין לאל ידם להביין להשיג ממנו השלימות האמתית וע"כ מת רבינו הקדוש, כי ישן שלא היה לו את מי להשלים, א"כ הלא היתה למותר היותו ומציאותו בזה העולם, כי למה לו הפלסול הנורא והטרדא הרעה. וא"ת א"כ למה אמרו הרבנן בעצמם שם הלשון המכר. י"ל שישן שרבי נפטר ונכחו מלאו את מקומו תחתיו, התבוננו הרבנן ז"ל לגדל ולנשאות את כבוד הדוס, שאמנם

שחמם נחה נפש רבי כי למותר היתה בעמק הכנף, יצן שלא הולכנו בניו שישע עליהם, כי כבר השלים לזולתו בכל מה שיש לאל ידו להשלים, וא"כ הלא כסרה השודק היה לו הטלסול והערדא, כי השתחחח נפשו והשפירה עמה מאד ממתיאחה עוד עלי האדמה הבויה, וע"כ בדרך המלינו שמה שפסה נפש רכינו הקדוש, ופסחה רנה ודינה על יאחמה מזה והבן :

סוף דבר! יוצא לנו מכל מ"ש, שהאדם הישר אשר ברכו השם בבנים, טובה גדולה ויותר לו שישיא תכלית הברכה העלויה העלה, אשר ישיגו אותה, ואם יחידו סגולה המזויינים שיחך את בני ביתו אחריו שילכו תמיד בדרכיו הנכוחים. וא"כ הלא עלינו לבכות ולתנות כתנים נהי בני תמורדים, על סטירת שלשה נחירות הזהב הנזכרים המעובים לכת, הלא כמה אנשי השם טוב, הרב הגאון הגדול, לדיק יסוד עולם, קדוש אל עליון, שר האורה, כקש"ת אדמו"ר **נפתלי צבי יהודה ברדין** זוק"ל. והרב הגאון הגדול, קדוש ה' מכובד, שר האורה וזוהר, כקש"ת אדמו"ר **יוסף דובער זוק"ל**. והרב הגאון הגדול לדיק נשגב שר התורה, כקש"ת אדמו"ר **ישראל ירושע זוק"ל**. שנפטרו, אללי לנו, אפם בעדנו חלסו הלכו לנו, אך כנללנו לכפר ולסלוח את חטאיתנו. כי הלא השי"ת בדרך אהבה בספרי בטן, תהלה לו ית' על חסדו, וא"כ הלא יכלו להאריך עוד ימים עלי חבל למשן שישפיעו על בניהם הגאונים המובהקים, מאורם המוחך והנעים, ואפם נפטו מזה בעבורנו, שנעשו רק למענו, וא"כ הלא אהם מוטל עלינו שעינינו בלי הפוסות תדמסנה דמעות חמות, על שנעשו הגאונים הקדושים הנזכרים על ידינו, כי מליו בשבח (דף קמ"ט ע"ב) וא"כ יעקב צריה דבת יעקב כל שחזירו נענם על ידו אין מכניסים אותם במחיתו של הקב"ה כו'. וא"כ הלא ק"ו נכד נכדו של ק"ו שמחית הקב"ה ית"ש סוגרה ומסוגרת בעדנו, על שנעשו רבותינו הקדושים הנזכרים כנללנו, ואפם בכח הדברים שמקדשים הנו"ד לקרוע את המסגר העול. ומלבד בכיה זו הלא עלינו לקון ולשפוך לבב כמים רבים על שנעדרו הגאונים הקדושים האלה מפה, והלילה להשלות את נפשיתנו ולנחם עצמנו במה שהלפנו גומס ב"ה, שהלמינו את בניהם הגאונים בשלימותם וגדולתם, שמה יחיו בנעימים, הלא יניחו לנו את חשכנו. כי הלא יש מקום נכבד בעולם גם בעד כולם, ולוא גם הם זכרם לברכה היו אחנו עוד פה, הלא אהם היתה לנו השפעה כפולה ומכופלת, כמהאבות ז"ל, כמהגנים שליש"א, וא"כ הלא לנו לספור מספר תמורדים על העדרם :

גרסינן בקדושין (דף ל"ג ע"ב) איכעיא להו מהו לעמוד מפני ספר תורה ר' הלוקה ור' סימון ור' אלעזר אמרי קל וחומר מפני לומדיה עומדים מפניה לא כל שכן. ואיתא בחרדושי מהר"ם שם בד"ה מפני לומדיה עומדים. וז"ל מק' מהא דאמרין באלו הן הלוקין כמה טעמא שאר אינשי דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי דנכרח רבא והכא עבדינן ק"ו איפכא כו'. ולפענ"ד נראה ליישב בזה"ש קיימי"א, שנקדשו ילמדו בק"ו ת"ח שלומדים בד כבד, ר"ל שאינם מלמדים לזולתם וכחש"ס השם "לומדיה". אבל במצות ידברו לענין ת"ח שמלמדים התורה ק"ו לזולתם, שיעור משפטי התורה לעדת ישראל, ומהה הלא יאשרו את התועים בדרכי החיים וישיירו אותם, וע"כ המה גדולים מן התורה! וכד"ש רבי הייז כדדי דודי קא מיננית כו'. הלא נחמה טין בשין שאותם הת"ח שיאללו מקדמי תורתם על זולתם, הם המה עדיפים וחשיבים עפי' מספר תורה, וא"כ הלא על אחת כמה וכמה שעלינו לספור מספר מר, על מיתת רבותינו הגאונים הנזכרים, אשר היו מלמדים תמיד תורת ועדות השי"ת לקהל עדת ישראל כבפיותיהם כבספריהם הרבים והעצומים בכמות ובאיכות, המפורסמים בכל ק"ו חבל לכל בר בי רב. נבזה לענינו הקודש, הזה צמ"ש יפוס היסב ב"ה, מ"ש בתענית (דף כ"ג ע"א) לענין חוני המעגל. אמר להו אלא יוהא לא הימניה ולא עבדי ליה יקרא כדמכשי לא חלש דעתיה בעי רחמי ומי. שם כן יס להתפלל סוגא מדוע בקש בעליו שימות, האם היה הדיק הזה רודף אחר הכבוד המדומה חלילה, שנלל שלא נתנו לו כבוד ותהלה כאשר יאמה לו, מאם בחיים אהמה! וביד איך יקרא לתפלתו זו, בעי רחמי, האם זאת היא - זמים שהקב"ה יקח מאתו את נשמתו, ובמ"ש מושבות היסב שניהן, שיען כמה שהדיק יחיה בזה, הוא רק למשן שיזיה את בניו ותלמידיו שיממרו דרכי ומדות השי"ת בלבב שלם ונכנס חפזה, ע"כ יען שניבא חוני שכל יפמנו לו את אשר הוא מורה לנו. ולזה הלא אין לאל ידו להשלים אותם, וא"כ הלא חיו עלי הארץ למותר, כי הלא כל יועיל כלל לזולתו, וי"כ לא התורה לסכול וטלסול וגלות הגשם, רק בעי רחמי שימות למשן שנפשו חשיב אל מקומה הנכון. ואולי כן בוונת רבא בתענית שם היינו דאמרי אינשי או תדרתא או תיתותא. שניב לזנום שיתאמה עלי ארץ, רק אם יש לו חברים החיים, מנורת, חכר", המקשיבים קול לקחו הסוב אשר יתן להם, ויאוני היסב את כל אומר אשר יביע. ואהנס לאו דוקא חברים לבד דהוא הדין שם פנים נכונים יש לו וכמו שהוכחנו למעלה, והבן. אבל אם אין לו בנים וחברים שיפמנו מה שמורה ויורה, או מוטב לו שימות למשן שכל תעבול המרדות הכבדות אשר נפשי האבל עליהן. וכן נבין מ"ש בברכות

(דף ה' ע"ב) ר' יוחנן חלש על לנביה ר' חנינא כו', אמאי לוקים ר' יוחנן לנפשיה אמרי אין חשוב מחיר עלמו מבית האסורים. כלומר שחפזה, מדוע התפלל שיסוב לאיתן בריאותו, הלא יותר טוב ויכון היה לו לא הקים לנפשו ממכאובה, ר"ל לא העתיר שנפשו חשוב אל אלהי האלהים השמימה, לחסן שחלל מטרדותיה הרבות שהקיפו והזיקו לה כחנם, כי הלא לא היה לו בן שהיה מאורו כמ"ס, וא"כ הלא מוטב לו שנפשו תשוב אל צור ישראל אשר ממנו ית' נחלצה. ומשני אין חשוב מחיר עלמו מבית האסורים. כלומר שכלתי יכולת האדם לפתח המטרדות ולנתק האגודות של מאחז הגשם הרצוה בהגויה הענייה, כי אי אפשר לבקש בעצמו על מיתה למען שתלא הרצוה לחפשי ותשבע בנחמיות. וכמ"ס בפ"י (דף י"ח ע"א) אמר להן מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל הוא בעצמו. הרי מפורש שהאטים אזניו ולא שמע לדברי תלמידיו, אשר יעשו לו שיפחה פתחי פיו למען שיסרף ויאובל חייב, וכן לא בקש מהקב"ה שיקבל ממנו את נשמתו במקדש האפשרי למען שלא יסבול היסורים זמן רב, וכענין שאמרו בנענית סס, אמר להם כך מקובלני שאין מתפללים על רוב סיבה. וא"כ הלא לא היה לאל ריו לחלות ולחנק את הצי"ת הרחום והחונן שיסב את נשמתו אל כסא כבודו שממנו באה, והנה לשוב הלאה את היסורים המרים לא היה יכולתו ואפשרותו כי נשל כח שכלו, וכמ"ס בכבושות (דף ל"ג ע"ב) דאמר רב אלמלי נגדוה להנניח מיסאל וטוריה פלחו לללמא. לכן אלנהו הכהרש שיתן את ידו לר' חנינא שיקום אותו מחליו ויהדלו ממנו היסורים הקשים ורעים ממותה פחאומית הגמורה. ואיתא עוד סס רבי אלעזר חלש על לנביה ר' יוחנן כו' חזייה דהוה קא בבי ר' אלעזר א"ל אמאי קא בכית כו' א"ל אהאי שופרא דבלי בעפרא קא בבינא. והבעל קדושה וברכה כתב ע"ז סס ו"ל, יש לדקדק בלשון שאמר אהאי שופרא דמלת אהאי אינו מדוקדק בפירושו כאילו קאי על דבר רחוק, ולפי הפשט קאי ארבי יוחנן דהוי גלייה לדרעיה, הוה ליה למימר השופרא דא, ועוד דלשון דבלי אינו מדוקדק דהוה לשון עבר או לשון הווה כאילו הוה מיד, ואסור לפתח פיו לשון חלילה יהיה ליה למימר דבלי בעפרא, ועוד יש לדקדק מאי הא דקדמא על האי שופרא דבלי בעפרא קא בבינא, ואי כן לא היה יפה לא הוה בבי על דבלי בעפרא הלא יש כמה דקדוקים ות"ח גדולים שאינם יפים וכי אין לבכות על מיתתם ומאי נפקותא יש בפינו ואדרבה תורה מפאיר בכלי מכוור. וכמ"ס למעלה יש ליישב בזה"ש"ת כל דקדוקי, שינן סה' לא ברך את ר' יוחנן בזרעא קיימא, וא"כ הלא עליו נאמרו דברי הרמב"ם ז"ל הנזכרים שחיו בזה העולם למעמסה לו, לכן אמר אליו ר"א שיבכה אהאי שופרא. כלומר על הנזיק שהגוה שופרא דשופרי מכל בני דורו. דבלי, כלומר על שארית ימים עלי תבל, מפורש בלה ובלשון הכתוב בויירא (י"ה י"ב) אהרי בלתי ינו'. בעפרא, כלומר שהגוה עת רבה בארץ. ולכן אמר אהאי, כי לא עליו לבדו אמר דכדורו, רק גם על כל הדקדוקים שבעולם שאין להם זרע, אשר ימיו חיימה למפגע ולמשא עליהם אמר כן, ומתורץ דקדוקי הראשונים. וע"כ אמר דבלי בעפרא קא בבי, הוה, או כאולי לשון עבר, כי גם על הגער שכל בניו הראשונים שעברו בזה ג"כ רב בכי, לכן כל הימים אשר המה חיו וחיים ויחיו עלי תבל, יכבדו עליהם כבוד אבן רב, וכנעל חול גדול יען שאין למו שום שקט ושלוה פה, רק יאערו את נפשותם היפות בערדות כבדות. וא"כ הלא מתורגמם גם יתר דקדוקיו ודוק. לזה הגיד לו של דא קא בבינא, ולכן בכו שניהם. ודע שבה מתורגמת גם קושיית החכם אלגאזי בספרו „זהב שיה" מובא „בקדושה וברכה" סס ו"ל, הנעניין יראה לשון ודאי אינו מדוקדק ולא הוה ליה למימר אלא על דא שפיר קא בכית דאלו על החלוקות דתורה בני ונווויי אין נאה לבכות כמו שנתן לו הטענות קודם אבל לשון ודאי שעל זאת בוכה מי הגיד לו דילמא מתבייש מרבו והודה לו, ולפי מה שכתבנו עד הנה, ידע ר"י נאמנה, שלא הודה לו משום שנתביש מפניו, יען שהיה רבו המובהק, דאם לא היתה כוונתו באמת כמ"ס, לא היה פותח את פתחי פיו לשון, לאמור בלשון דבלי, ועוד שבלא האמת הוא שלא היה בניס לר"א, כמו שאמר ר"י אליו, ואי משום בני, וא"כ הלא כסא הבין ר"א, וידע היטב מעצמו, וחזוה מכשרו, שכאשר נשמתו בחלה לגור פה, ככה נשמות כל הדקדוקים, שאין להם בניס, מהאבים בההיים שיהיו עלי זה העולם השפל, אפס ואינו ויתאוו, לנאת מבית האסורים, אל רוס כסא יה, וא"כ הלא כסא אמר כן, באמת ודק, כיון שידע נאמנה, שאמנם כן הוא, לכן גם ר"י ידע מעצמו ומכשרו, שר"א כל ידבר בלב ולב, כי חשב שכמו שהוא ממאס בהחלט, כאי העולם התחתון, יען שלא היה לו זרע, כן גם ר"א ההלוי כן, שנקב למאוס בחיים כמובאר, וא"כ הלא מיושבת קושייתו, כי מכ"י ידע ר"י נאמנה, בלי תפנה, שדבריו אלה, המה בודאי בניס ואמיתיים, ע"ל שדע, שנאמן דבר ר"א, מסוד ה' ליראיו, ולכן החליט ר"י חייב, בלשון „של דא ודאי קא בכית", שאמנם, כל ידבר חלילה, בשפתי חלקות, וא"ת הלא מפורש לקמן במכלתין (ד"א ע"ב) וכן אורי ליה ר"א לרבי פדת בריה וכו', הלא נחזה שהיה לו בן תענין בתוספת הרא"ש כד"ה ואי משום בני, ובגדה (ד"ה ע"א) בתוספת כד"ה ואמר רבי פדת מאז תנא. ובהו מיושב גם מה שהקשינו, מפחה

מפתח דבריו, פתח עליה ר' יצחק בן אלעזר, הלא נראה, שהיה לו עוד בן נחמד, והבן, ומהרי"ק על סגל הרגיוס גם בקושיותיו ודוק:

עתה נשכח אל הענין שהחלטנו בו, את מאמרנו זה, הנה כתב"ש יבואר מ"ש בכ"ר (פכ"ב) וישם ה' לקין אות רבי יהודה ורבי נחמיה ר"י אמר הזורח לו גלגל חמה, פירוש שהקב"ה ז"ה, שיבט חמור אל הגלגל חמה, שמתוך שיראה את תנועותיו, וסיבוביו, וכל שאר פרטיו, ידע ויכיר כיסב מציאותו ויחברך, ויפסוד את ה', ויורא ויחרד מפניו, ואז כל תוכל שום ברה לשלום בו, להרע לו, אמר רבי נחמיה לאותו רשע היה מזרח לו הקב"ה גלגל חמה, פירוש הלא כתוב הדר הוא במשלי (סכ"ט) בדברים לא יוסר עבד כי יבין ואין מענה, וא"כ הלא כל יקח לו מוסר, הרשע הערין הזה מהגלגל חמה, אלא מלמד שהזרח לו להרעת וכו', כי כשהחזירה עיניו בעליל, שיר ה' נגעה בו, ושלח עליו נגעים רעים, אז אז יוכור כבודו, וכל יסוב לכסלה עוד, וכן יבואר הכתוב בישיעה (סמ"ה) למען ידעו ממורח שמש וממערכה כי אסם כלעדי אלו ה' ואין עוד, שמזרחת השמש ומשקיעתה, יכירו וידעו כי שוכני ארץ, שהש"ת הוא הסבה הראשונה, ואסם וזלתי, וזוה יבואר מ"ש בברכות (ד"ו ע"א) תנא משמיה דרבי מאיר בשעה שהחמה זורחת וכל מלכי מורח ומערב מניחים כתריהם בראשיהם ומשתחווים לחמה מיד כועס הקב"ה, והקשיתי מדוע כועס הקב"ה רק באותה שעה שהמלכים כורעים ומשתחווים לחמה, ולמה כל יקלף, בהשעה שהזוללים, מתהללים באלילים אלמים, וסוגדים לפסילים, בקצה גבול אפריקא, ובאיים הרחוקים, ולפי מ"ש מיוספת על נכון, כי יען, שכל מגמת ומטרת הקב"ה, בזה שמזרח החמה בעולם, למען שכל יד יסופיע בבורק ויבא בערב, יבינו כל יושבי תבל ארצו, שכלעדי אין עוד, ואסם הוא לכדו, ברא את כל אלה, ומחיה ומחדש אתהם, לכן בראותו, שכני אדם יחטאו מפרתו, ויעשו הפך מהשבתו ומגמחו, שלא די שכל ילמדו מזריחתו, ישר וטוב, להכיר ולדעת, את החוקן לאדם דעת, עוד יסחיתו יתעביו עליה, לפרות ולשרש ראש לענה, שיעמיקו סרה, לתעוה לדמות באלות, שהשמש בעלמו הוא אלהים, ויכרעו כרך, ויפלו, וילחכו עפר לפניו, לכן יקלף כפאו אז, על שטופים נגד חפצו ורצונו, ומקלקלים ומחבלים סדרי הבריאה, שברא בסובו ית', אבל על המתהללים באלילים, כל יכעס כל כך כפרוטרוט, כשהחמה זורחת, כיון שהמה למער, כל יעשו על ידה ההפך ממהשבתו באולתם, ועוד ששם לעבוד ולסגוד לכול עץ, איננה מיועדת, רק על השעה שהחמה חזרה וחופיע בה דוקא, לכן יועסו אז ביחוד, האל היחיד ומיוחד, אך על המשתחווים להחמה, ואביך במשל, שהנה הלא, אם בארץ זיה, לא זרועה, יאמחו חוחים, קוצים כסוחים, כל ידבב לב בעליו עליו, וכל יתעבב, כי מעדו לא חשב, שחתת שמיר ושית, יעלה כרם וית, וממדבר לערבה, פרי תנובה, אולם אם כורס אומן, יכרוס לו כרס נעמן, בקרן בן שמן, ויעוקהו ויסקלתי מאבן, וברכות מיס העביר, סביבו בכל עבר, ויעשהו שורק, ויפל כיונק, ויקוה בכליון עינים, להרכוב בשמי השמים, שהעלים המזווניים, השעשועים והנענמים, ישאו פרים, ויתנו חילם, כהתמר וברוש, כהגפן ויהדס, כהתאנה וזית, ויביאו לו ענבים ואשכיס, המשמחים אלהים ואנשים. ופתאום בהפכה לו תוחלתו לאכזב, אסם השיג ממנה מחלת לב, כי הושס נפנו לשמה, והוכיב החירוש, ונענן סלה, תחת הברוש, וסרפד תחת ההדס, אומלל דשן היצרה, ובמה יגיה ויזהיר, את התשך הנמחר, תאצחו הושמה לקפסה, וגם התמרה נקפסה, וא"כ הלא הוכיב שגונו, וכל שעשועיו, על ידי כליון משעיו, ויבוסת יונקותיו, ובזדק יכה בכפיו, וירקע ברגליו, על השממה שלפניו, וככה בדמך, את שלפניך, תבין בשכלך, שבזדק ואמת יעוס, אז אל וועס, כי הנה הצדיק עולמים, המרא והאיוס, ברא את המאור הגדול למשול ביום, למען שיורה לברואיו תמיד בכל יום ויום, שהבורא מחיה ומחדש מעשה בראשית תמיד בכל יום, וכאשר לו הלילה ככה לו היום לזה יקלף רב קץ, אדון כל הארץ, על שוכני ארץ, בחזותו שמלכי ארץ, ופרגו רב פרץ, שישתחוו אפים ארץ, להשמש המגיה בכל הארץ, לתרום רצון אדון הארץ. והבן. וזוה נבין מ"ש בהנחומא אמור (סעיף ב') רבי יוחנן אמר אמר הקב"ה אם לא יאמרו כדבר הזה לעו"ג (שאלו לדרוש בעד החיים אל המתים) אף להם שחר אינו מזרח להם את השחר. והבעל עץ יוסף כתב שם ע"ז וז"ל, כלומר שסלק השגחתו מהם. וקשה לי. אפי' מדוע מניח למו שונס חמור כל כך, בעד הדבר הזה. ב) למה כתוב בלשון אש וועלם כזה. וכלי דבריו, מתורגמות קשותותיו, כי ביאורו פשוט בתכלית הפשיטות, שאין מעלה עלימו השחר, וכן החמה שאלא אחריו. שיען סימרה ישרון, שכל יורו לעו"ג, לכבד את מלך הכבוד, ע"כ ענשם מדה כנגד מדה, שכל יוריה עליהם, את השחר והחמה, שמורה ומדריך להם בעלמם. וזוה מפורש מ"ש בשבת (דפ"ח ע"ב) עלובין ואין מולבין שומעין חרפתן ואין משיבין עושין מאהבה ומחזין ביושרין עליהם הכתוב אומר ואהביו כלאת השמש בגבורתו. שהעובים כן, הלא מכרזים ומפרסמים, שיש ה' שהוא אל גמולות, שיתן למו כמעשיהם שישיב להם, כפועל כפס, וישמחם, כימי עניס ומרודם, וא"כ הלא האהבים הכנים

הכנים והנאמנים האלה, מאשרים התועים בעין השמש. ובוה ומורש מ"ש כב"ב (דע"ה ע"ה) ומתה מהודך עליו ולא כל הודך וקנים שבלוחו הדור אמרו פני משה כפני חמה. כלומר שהודו ואמרו כולם, שמה רבינו אהרן, ועמול עמלו תחת השמש שורה לכל בני דורו הנעלים, בדברי גרונו אנשימים והנאמנים, שהאל דעות, התוכן עלילות, הוא הסבה הראשונה והנאחזה, והוא יתברך משניה ממכון שבתו על בראשיו, יצירי כפיו. וא"כ הלא עשה משה רבינו כמתכונת א"ה ע"ה, וכמתכונת השמש. ואולי יתכן לפרש כן, מ"ש בתשא (פרשת ל"ד) וירא אהרן וכל בני ישראל את משה והנה קרן עור פניו וייראו מנשת אליו. שיטן שעמל עמלו במקום השמש, לכן ראו כולם פניו בעין, שקרן עור פניו, שכאשר יש קרנים, כזה פרוים, להשמש, ואין לאל יד בן אדם, לגשת אליו ולהסתכל בו. יטן שידריך ויהדך לכל בני העולם, כמבואר, ככה לא היה באפשרותם לגשת אל משה, להביט בעור פניו, כי קריו אורו היה במעלה, עד מאוד געלה. יטן שעבד חלק השמש. אבל פני יהושע כפני לכה שכס שאין להירה אור עמלו אפס יקבל נהנו מהשמש, כך לא היה ליהושע עמלו כה ויכולת לפרסם מציאותו ית', כמתכונת פרסום משה רבינו. לכן אמרו אוי לה לאותה בושע מעמלו. אוי לה לאותה כליונה מאחרים שהושע עמלו כל יוכל לפרסם לבני דורו מציאותו ית', ממשינו ומקורו, אך ורק בלתי על ידי תורת משה רבינו עבד ה'. וכמו שהארכתי למדי בספרי "נא"ד" (מאמר ד') עיי"ה:

ובוה מבואר מ"ש בתנחומא תשא (סעיף ל"ז) רב שמואל אמר עד שמה כותב את התורה נשתתיר בקולמים קמעה והעבירו על ראשו וממנו נעשו לו קרני הוד שנאמר ומשה לא ידע כי קרן כל הוד ש:על ממתן שכן אלל הקרן קיימת כו'. ר"ל שבלבד התורה"ק, שכתב בעצם ידו העתירה מפי הגבורה. אשר תורה לכל בני אדם הדרך הישרה, יותר מהשמש. כמ"ש בספרי הנוכר. נשאר גם למשה לבדו, זה הכח המזויין שגם הוא בעמלו הדרך לעמו, בהדרך הנכונה, יטן שדרש למו מוסר השכל, בדעת ובשכל שבראשו, והבן. ומהכח הזה זכה לקרני הוד. וראיתי בעין יוסף שם, שמביא בשם הבחי, את המדרש וכולות אורה של מעלה בגלגל חמה. ולפי מ"ש מבואר בחיין חומר, שיטן שהדיקוס יעמלו עמלם תחת החמה, ע"כ יזכו שיאירו למעלה כהחמה בגבורה מפאורה ורמה, וכמ"ש ואלהיו כללית השמש בגבורתו. ובוה יש לבאר מ"ש ביהושע (ס"ו) אז ידבר יהושע לה' ביום תת ה' את האמרי לפני בני ישראל ואמר לעיני ישראל שמש בגבעון דום. פירוש, בשעה שכנס ישרון את האמרי, אשר על פי דרך הטבע, לא היה לאל ידם לגלות, כי היה אדיר והזק שגברה אריות גבה, והסמו יקטפו כאלונים, א"כ הלא היה נחונם זה למעלה מן הטבע, כי ה' לבדו בעמלו ובכבודו נחלם בהאמרי למענם, לזה ראו אז כולם פניו בעין השגחת השי"ת על דרי משה. שטל ידי כבודה, אכלה חולעת יקטב, את האמרי האמין וגם דגל ישראל ההנוסם על משאות האמרי, לכן אמר שמש בגבעון דום. מלפרסם מציאות השי"ת, כי למותר עתה פרסומך, יטן שטן הנפלאות הגדולות והנוראות האל, יצונו ויכירו וידעו כל יושבי תבל שיש אלוה, וירח בעמק אילון, פירוש את זה אמר על עמלו, שהוא הלא נקרא ירח מוקני דורו כנוכר שגם הוא אין צריך להורות לבני אדם כבוד אדר מלכותו יתעלה, כי ידעו זאת בעלדי למודו. ויעמוד השמש בחצי השמים ולא אף לבוא כיום תמים, כלומר שכל הזמן ששור היטב בהנפלאות האל ידעו מהן על נכון מציאותו והשגחתו ולא היו צריכים להגלגל חמה ולהלכנה, שיוור להם. אחרי שובי אמרתי בלבי שנכון לבאר כן, מ"ש בתנחומא אחרי (סעיף ט') ורוח הקדש צוחת כי ממורה שמש ועד מבואו גדול שמי בניים משעה שהשמש זורה עד שעה שהוא שוקע אין קלוסו של הקב"ה סוסק מפיו שנאמר מתורה שמש ועד מבואו. כלומר שקלוסו הוא מה שורה לבריות, גבורות וכבוד השי"ת, כמבואר. וכן את מולא בשעה שעמד יהושע ועשה מלחמה בגבעון כו' בקש יהושע לשחק את החמה א"ל שמש בגבעון דום לא אמר עמוד אלא דום למה אמר לו דום שכל זמן שהוא מקלם יש בו כח להלך דמש עמד כו' עיי"ש. פירוש שכאשר השמש זכה לקריו אורו, בגלל שיתקן את בני אדם, ליראה את השם הכבוד והנורא, כמ"ש למעלה. ככה יוכה להלך, ולסבוב, בכל הארץ, וג"כ בגלל החיטך הנוכר שידריך ויחנך בדרך הילוכו, ואפס על ידו, יש לו כח רב שנקטא תכל יא מליו, אבל כשדום מללמוד ומלהדריך, יעמוד כלה, מלנוע ממכון מקומו. ואף למותר להעיר שכזה ניחא, מ"ש בקידושין (דע"ב ע"ב) ובכ"ר (פנ"ח) ובקה"ר עה"כ וזרח השמש ובה השמש. רבי ברכיה בשם רבי אבה בר כהנא אמר וכי אין אנו יודעין שזרח השמש ובה השמש אלא מהו כן עד שלא ישקע שמשו של צדיק זה מוריה שמשו של צדיק אחר כו'. והקשיתי זה כמה מנא ידע לדרוש הכתוב הזה, על הצדיקים היכן מצינו שהצדיקים קוראים בשם שמש, ומדוע מגיע למו השם הזה, וכמ"ש מיושב שפיר, שהאולי שבמלאכת חמה אחת שניהם עסוקים כששמש כהצדיקים, ע"כ נקראים גם הצדיקים בשם שמש כמחז. ע"ל שיטן שדורש שם את הכתוב הזה גם על משה רבינו "שעד שלא השקיע שמשו של משה הארץ שמשו של יהושע" ומשה הלא בלדק יכונה בשם שמש, כמ"ש למעלה, ובספרי נא"ד הנוכר, ולכן אגב שדורש

סדירה את הכתוב הזה על משה, וירשנה גם על שאר הדלוקים. ובכאורנו שעל קהלת ביארנו כן את הכתוב הזה, וזרח השמש ובא השמש. שכאשר השמש יורח ויופיע אל האנשים השוכנים בהארץ החדשה שתחת כפות רגלינו, באותה הפעם שאנחנו חושבים, שחזונו בהחלט, ככה היא מיתת האדם, הדליק והישר, שולא מהעולם השפל והנכזה, להיות בהעולם העליון הנכון, שואל מקומו, שפני עולמו, שואף וחמוד, כי וזרח הוא שם, בניתו האמת. וזוהי יש לבאר הכתובים שבחבוקק (ס"ג כ"י) ראוי יחילו הרים ורם מים עבר נתן תהום קולו רום ידיהו נא. ובתרגומו באתגליותך על טור, דסיני הוא יקרך ועו טוריא וגו'. ורש"י ז"ל כתב שם, וז"ל ראוי יחילו הרים. הרי נהלי ארנון שנדבקו זה עם זה ורם מים עבר. בעברם בירדן חמו נכרתו המים ועבר קילוח טיף המים לשפולו של נהר והבאים מלמעלה קמו עמדו. נתן תהום קולו שבוהו יושבי הארץ. רום ידיהו נא נא נא השמים הודו לו. פירוש בהעת שעה הקצ"ה, הנפלאות הנוראות הנזכרות לשם נחירו וקרובו הלא ראו אז כל יושבי תבל, עין בעין, מהעולם כל יונה, ע"פ דרך הטבע, אפס אדון עולם ינהג את עולמו שברא במדת רחמים, ר"ל בשביל זכות האדוקה הנקראת בשם רחמים, יען שמהפכת את מדת הדין והדין, למדת חסד ורחמים. ועיין בספרנו "זכורי משה חיים" חלק שני (מאמר ט') מ"ש בזה. ולולא זכות האדוקה, באולי לא עלה כלל במחשבה ורצון הכורא יתבדך, לעשות את כל המלאות, שע"י ברא ופינה, את היס האמיתי, האור שבלי סוף ותכלה, כידוע ליודעי חן, מ"ש בע"ה בתחלתו על דברי הוזה"ק דוק. כי כל הכורא שהיא אפסרי המלאות, לא היתה מתקיימת כלל מחמת וקטרוג על דין, אפס מדת המסד והרחמים, משכך את הרצון, של האף וההמה, ולכן מתקיימת ושימדת וכשעלה כראון הצור עולמים, לחשוף את זרוע קדשו, להראות את כבודו בעולם התחתון, ע"כ שדד בזרוע עוזו, את מערכת הטבע, ועשה לעמו ישראל הנפלאות הגדולות האל שהן למעלה מן הטבע. ולכן הללוהו שוכני ארץ, על מדת חסדו, שיגנוח כבודו ובעולמו על ישראל עמו. וכן נבא השמים, נתנו שבה ותודה להקב"ה, על שעור לנו, לפרסם מלאותיו יתבדך בעולמו, וכמ"ש הלאה שם (בכתוב ו"ה) שמש ירח עמד זבלה לאור חזק והלכו לגנה ברח חיתך. ובתרגומו אף במעמדך נסין ליהושע במישר גבעון שמשא וסהרר קמו במדוריהון עמד במימדך אתגברו בתקוף נחון גבורתך. ר"ל, שחמך שגלו ישראל את כל המלחמות הנוראות והאיומות הכירו וידעו בעליל, כל יושבי תבל, שיד ה' עשתה כל זאת, שה' לבדו, בעולמו ובגבורו, בהדרו והודו, היה מנן ומושיע לעמו הנגוע, ונלהם בגללם, בשונאיהם ורודפיהם, העזים והעולמים, וא"כ הלא נודעו ונוכחו מולת כל האומים את מלאות והשגתה השי"ת ב"ה, ולמחרת להם, מה שהשמש והסהר, העירו אתהם, ברוב סיבותיהם ותועותיהם להבינם. כי זולתם נעשה כמחשבתם, באופן נכון מבוחר ודוק. וזכור רק מלחמת גבעון בגלל שהמלחמה העלומה הזאת, היתה בכדה ויוראה עד מאד, כידוע. ובגלל שהשי"ת השקף אז את זרוע קדשו בעים רוחו לפזור ולהושיע לעם קדושו שהשליך אז, על הנסים מהמערכה אכנים גדולות מן השמים, ורצ היה מספר הממים מן האכני ברד, מן המספר שנהרנו בחרב. וא"כ הלא ראו אז כל אנפי ישראל, וכל הנשאים, את ישועת השם יתבדך וגבורתו ונפלאותיו הגדולות, ע"כ הזכיר אפס מלחמה זו לבדה. והשי"ת יחשוף את זרוע תפארתו, לעיני כל האומים וישפוך את רוח קדשו, על כל העמים לכל יעבדו הנדחים שבקצה אפריקא לאלילים אלמים, וכל יאחר נא את אחרית הימים, אפס יראנו עין בעין, את עת קץ הימין, אשר יצוה אז בהסדו הדליק עולמים, שיטמדו מקברותיהם הישני אדמת עפר משילמים, ב"ב, ואכ"ר, אמן ואמן :

מודעה רבה, אל עיני הקוראים.

כל החנמים שבקראינו, יבדו וישכילו מדעתם ובעלם, שהנני פדר הגאונים הקדושים, — הנזכרים במאמרנו הקודם, — אפס לפי מ"ש בכתובות (דס"ב ע"ה) אדכריה חורבן בית המקדש נגיד ואיתנו כו' אל"ה ה"מ מילתא חדתי אבל הא דסינן בה לא כו' פייס"ה. הלא עינינו ראות בעליל, שאבלות חדשה, היא גדולה וחמורה רבה ויתירה מן אבלות ישה, שכבר עברה ואינה. ע"כ השבתי למשפט שנוכח כנכון היום להציג בראש את כבוד הגאון מהר"ר נפתלי צבי יהודה ברלין זצוק"ל. שכן פאר בתור ראש הישיבה הקדושה, שהיתה בק"ק וואלאזין יע"ה. ויען שהזכרתי את כבודו בראשונה, כי נפטר, בירח העבר. לכן הקרנתי אליו, את כבוד הגאון הדליק מהר"ר יוסף דוב בער זצוק"ל, שהיה ראש"ד בק"ק בריסק בליטא, יע"ה. באשר הגהו ש"כ וקרבו. וע"כ הייתי מוכרח להזכיר, את כבוד הגאון הבוד, מהר"ר ישראל יהושע זצוק"ל שהיה ראש"ד בק"ק קוטנא יע"ה. כי הלא לא היה לאל ידי הדלה, לערוך ולפרסם ביחד את כולם. אבל הלילה לי להעריך אתהם ולהכריע ביניהם איזה נאון הוא הגדול שבהם, ואף למיחר להעיר שאמנם, כאשר אינני מהליט שקלעתי להמטרה אל העטרה, ר"ל

ר"ל שכוונתי „בסדרי זה, כראוי וכנכון“, ככה כל אחלטי, „שלא כוונתי, אל הסדר העוב“, כי אמנם חלילה לנאשים כגילי, לנסות קו וחבל מדה, למדוד חיות הר הוא גדול, המעוז ומגדול, יותר מיתר רשיו. כן כל יתחמה קורא, על המחמר הבא שקראתי בשם „אבל כבד“ על השר הזדק והישר מוהר"ר משה מונטיפיורי זצוק"ל. „שלמה לי להעיר ולעורר אבלות ישנה נושנה?“, כי הלא עליהם לתת תודה, שזמנם הזדק אחי מפני שלשה טעמים ישרים, שנכון ונעים שתהי לו עזרה נכונה, אחרי בלגתו במנוחתו הכבודה, זה עדן ועדנים. (א) יען שאין לנו עדן, איש חדש כמוהו, שיהי תחתיו. (ב) מפני שהלך ערירי ר"ל ולא החליף גופו כלל, לכן נכון לעשות לו לויית חן ועטרת, כתר וזמר תפארת למען שגם להתנוסס יחי על ידו שמו וזכרו כל הימים, לכל יסוף וזכרו מאתנו עד אחרית הימים. (ג) ויען שאנכי ערכתי אותו זה כמה, כמ"ש בספרי „נאד דמעו" (ד"ו ע"ב) וז"ל: „ובספרנו אבל כבד“ ביארנו את המדרשים כו', גם תירצנו שם היטב, מדוע ר' לוי כתב התיבה השבריות, ורצקן נקפו התיבה השלדקים, ע"כ חסתי על מעלי ותלאתי, אשר טעפתי, ורבותי והשכתי ודמיתי, שנכון לספק גם את מאמרנו מעל הרעה ישראל הזה, אל מאמרנו אשר הערכנו על כבוד רבותינו הנוכחים, כי אם רבותינו התנאים אמרו, כב"ב (ד"ד ע"א) לענין ספר „הושע“. וליכתובה לחודיה וליקדמיה איידי דזוטר מירכס. מה יענו עורים מגששי בעלטה כמונו, על כן אמרתי בלבי, שנכון להו"ל עולם בזה, כל זמן שעודנו עמדי, אפס קרתי אותו, בתכלית הקיצור מפני הוצאות הדפוס הרבה:

אבל כבד.

הוא מספר תמורדים וילל נורא, על פטירת השר הזדק הישר, אשר על ידו הגדיל השם צבאות, פעמים רבות וכבירות, ישועות עמנו הנעשה. רוח אפנו אשר כללו החיה אותנו, ה' אלהינו, בתאראקא וביתר ארצות הפראים שבאפריקא, בקס"ת סיר משה מונטיפיורי זצ"ל, כן הסיר יוסף מונטיפיורי זצ"ל, נולד בשנת תקמ"ד בשמיני לירח חשוון, רוחו שבה לאלהי הרוחות, בשנת „המר לנו שדי“. ביום ג' ששה עשר לירח מנחם אב, הובל לקברות ביום ו' עש"ק תשעה עשר בו. תהי נשמתו גרורה בלרור החיים, בשמי השמים, וגויתו תנוה בשלום על משכבה, עד לעת קץ הימים. אכ"ר: **גרסינן** במוע"ק (דכ"ה ע"ב) כי נח נפשיה דר' יוחנן פתח עליה ר' יצחק בן אלעזר קשה היום לישראל כיום בא השמש בזהרית דר' יוחנן כיום בא השמש בזהרית. וז"ל בארנו בו יוחנן זה יומו של יאשיהו. והמהרש"א זצ"ל כתב שם בד"ה כיום בא השמש בזהרית. וז"ל בארנו בו כמו שביאט השמש שלא בזמנה אין זה חסרון לה אלא להרואים בזריחתה שיש להם חסרון בביאתה בזהרית כן ר' יוחנן שמת אין זה חסרון לו אלא לתלמידיו הרואים תורה על ידו. ויש להמתיק את דבריו אלה, ולתקן היטב את מה שדייקנו למעלה, בתהלת מאמרנו „אלון צבות“. מדוע קונן הקינה הנזכרת אפס על ר' יוחנן לכדו, ולא על יתר גדולי הדור, שהיה ג"כ תחת השמש, שהורו ולמדו לתלמידים ועיי"ה מ"ש בזה, ועתה נתן אלהי אל לבבי ליישבו, במ"ש שלרבי יוחנן לא היה פרי בטן, שיורה להם להלך באשוריו הישרים, וא"כ הלא נחשבה לו פטירתו לטובה רבה ונפשו התשובה, היתה אז גלה ושמחה, שטפה מהעולם השפל לשמי מרומים, להתרפק שמה בצור מחצבתה, לזה יסה המסיל ההוא ספדנו, את מיתת ר' יוחנן לביאת השמש, שבאשר להשמש בעצמה, אין שום הנאה מזריחתה והופעתה, ולכן כל תתעב על שקיעתה וביאתה, ואמנם אדרבה טוב טוב לה, ביאתה, מזריחתה, כי לזה לה לעבוד העבודה הזאת. שאין מניע לה ממנה, שף הנאה ותועלת. אולם לכל הנהנים מנחם נגה, מהדר וזי וזריחתה, למו רק למו משנה שברון היא ביאתה, כי המה הלא התעדנו והתענו עד הנה, על אורה הנעים, אבל עתה שנחשך השמש, וכבדה אורו, הלא בחשך יתעו, בהקלקות יבשלו ויפלו. ככה ר' יוחנן בעצמו עוב בשמחה את התבל, כי מזה כמה חמד לזאת ממנה, כי מה יסבון לו ממציאותו עליה ערירי, שא"כ הלא אפסו נפשו הטרדות הכבדות לשוא, כי הלא לא היה לו זרע להשלים ולהדריך אתהם בדרך החיים. וע"כ בחר יותר במוות מנחיים למען שנפשו תרחק כלל רוס כסא יח, שבעולם האמיתי והנצחי, א"כ הלא טוב טוב לר"י פטירתו מחיו שפן ידה יצאה נפשו לחפש, מהשחללות ועמלה לריק ולבהלה, שעבדה וסבלה בתבל השפלה שיש לה תכלה. אפס עפה כדורו למאזן דרור נצחי שאין לו קץ ותכלה כלל, וע"כ שבה השמחה אל כסא הכבוד, אשר ממנו הובאה. אולם לתלמידיו הרבים ששאבו ממנו מים זו תורה, כל ימי חלדו שחורה להם בטפחות ימיו לשמור מצות ה' כחקותיו כמשפטיו ועדותיו והנה מוזו הכמתו ענה ותוסיף כל הימים אשר חי על הארץ. להם רק להם, יש לכבות ולקונן מרה על פטירת מורם מדריכם ותפארת עוים. כי מי יבין למו דעה וחכמה, שמועה ותוסיף מי יראה ויתוה למו אי הדרך הטוב והישר, וא"כ בלדק דמתה פטירת ר"י לביאת השמש.

וחזן לדרכנו יתכן לבארו, צמ"ש במחמר הנוכר, שהשמש תזרח ותופיע אל יושבי הארץ החדשה בהעת
 נאדמה שקמה ונאה. ככה היא נשמת הדיק שזרחה היא גם שם בציחה הנאמן בנכון היום". לכן
 המליך על ר"י בהעת שנפשה נפשו, שקמה היום לישראל כיום בא השמש בזהררים. שאפס לישראל לבד
 מרה שזרחתו כניחת השמש בזהררים, שאין לציחה זו שום הנאה ותועלת או לשום אדם שבעולם, שכל
 אופק שבעולם ישורר החושך והעלטה. אבל לענין ר' יוחנן לבדו יש לומר שדממה מיתחו לציחת השמש
 בזהררה בכל ערב, שאז תהיה להיושבים תחתיו, שהלא כאשר נזירות ואמרות ר' יוחנן נתקיימו ושמדו
 בזה העולם כדוע, ככה משלה ידו הגדולה בהעולם העליון הנעלה, וכולם ראו אז עין בעין שנתקיימה
 נזירותו ונמלא חפצו ורצונו לסנין אחר. וכמ"ש בחגיגה (דף ע"ו ע"ב) כי נח נפשיה דר' יוחנן פסק
 קוערא מקבריה דאחר, פתח עליה ההוא ספדנא אפילו שומר הפתח לא עמד לפניך רבינו. וא"כ הלא
 חזו אז את גדולת וגבורת ר"י, ע"כ נשא משלו ודמיונו שהגבו כשמש, ר"ל שכשם שהשמש הגבו המאור
 הגדול מכל המאורות, ומביא תועלת גדולה לכל הנמצאים שבעולם יותר ויותר מכל זולתו, כמו שהארכתי
 כבר בספרי נא"ד (דף ד' ע"ב) עי"ה, כך גדול הוא ר"י מכל גדולי דורו, יען שהביא תועלת רבה
 ועמומה לכל בני דורו כמ"ש למעלה יותר מהם. וע"כ היה לאל ידו לבטל את נזירות רבי מאיר כמ"ש
 בפגיגה סס. וכמ"ש אתי ספיר מ"ש במגילה (דף ע"ו) וא"ר אלעזר א"ר הנינא לדיק אבד לדורו אבד
 מאל לאדם שאבדה לו מרגלית כל מקום שהיא מרגלית שמה, לא אבדה אלא לבעלה וכמ"ש המהרש"א
 ז"ל בד"ה לדורו אבד. וז"ל וכוונתו בזה על השארת הנפש של הדיק ואינו אבד במיתתו אלא לדורו
 שהיה מנין עליהם בחייו, והמשיך למרגלית שלא נאבדה לעומה, למרגלית שמה בכל מקום שהיא ולא
 אבדה אלא לבעלה. כי הנה הדיק דומה למרגלית ופנינים, שכאשר אין לה שום הנאה ותועלת ממה
 שהבעל שלה ממשמש אותה, ואחת היא לה אם תאבד מהאיש הלאה ואחר ימלא אותה, כי גם המנואח
 ישים ויגיל אתה כמונח שלל רב וגדול, וגם זה ימשמש בכל עת וכל שעה בקודש. ככה להדיק אין
 הנאה ותועלת כלל מזה העולם, כי מה יסבין אם יהיה שנים רבות ועלמות, באם אין לו בני נכונים
 שיהקד ויאלץ אתהם ללכת בעקבותיו העושים, ובאשריו הישרים והנכונים להולך נכון. וא"כ הלא
 יסבול כל ימי חלדו ערדה ותלאות הנפש בזה, אבל כמותו הלא יגלל עכ"פ מהן, ואינו אבד חלילה
 במיתתו ונפסד בבלותו. אפס יש השארה לנפשו היקרה ומציאותה קיימת לעד, עדי עד. וכמ"ש בספרי
 "ראשית בכורי משה חיים" חלק א' מאמר, "תחיית המתים מן התורה". ובספרי "בניה לעתים החדש"
 בהערתי להמאמר הנזכר עי"ה. וא"כ הלא אמנם עדיף טובא להדיק מלהמרגלית, שלה אחת היא
 אם היא מונחת ביד האדם שמלא אותה, או אם היא ביד האדם שנאבדה ממנו, כי כאשר אין לה
 יתרון מזה, ככה אין לה חסרון מזה. אבל האדם הדיק והישר, שבעת היותו בזה העולם הלא שכל
 מאל, והנעטר ביותר תמיד משרדת נפשו וטלולת כל הימים. ולכן יתאו ויבסוף כל ימיו שיתמו
 שנותיו היום מהר, למען ששמתו הלא לדורו ממאסרה הנורא שבעמק הבכא. ואז משנה שמחה לו, ואלי
 גיל תיל על הפסיות נפשו, שתחת זער ותונה ענב ודאגה, תירש עוגן ועדן בנן עדן, בגלל הפרקליטים
 האדולים שכנס ועשה, אשר הרבה לסגל בכל ימי חלדו, תורה בטהרה, ומעשים טובים רבים באמת
 ואמונה. אפס בזה שוב ודומה הדיק למרגלית, שכשם שרע ומר לבעל המרגלית על שנאבדה מאתו
 כלי חמדו, אשר השתפשט אתה תמיד, ושמחה לפניו כל דאבה ואנוסה, כך רע ומר וקשה לדורו של
 הדיק, שדמך ונפטר, שכל בני הדור ההוא הלכו עד הנה לאורו הנעים, ולנוגה ורחו האז, שכולם
 חיו בלל וכונו, שהיה ארז אדיר כרוב ממשל לנו, יפה ענף חורש מלל, שסבך באברתו בגדולת
 לדקתו, סבך רב עלינו, ופתה כמות השך שמש נאסף נגהם. ואמנם כן יש לו לתנות, על הדיק
 הכשר והנאמן הנוכר, שהוא הלא הנעטר הרבה כל ימי שני חייו. ואז תמיד שיתמו ימי חלדו, וישרתו
 בשוף הפורח למען דיגל מעמלו ותלאות, שלטילו ושרדתו הרבה, שסכל בכל ימי היותו פה, וא"כ הלא
 שניה גדולה היתה לו מיתתו, כי על ידיה נפשו מלאה נופש ומנוח מעול סבלה שסבלה כל הימים אשר
 גרה בארץ נכריה, אפס לא הביאה מיתתו זער ודאגה, כי כמות השך הדיק תמים ורב פגלים
 המוכר, אשר כל ימי חייו פרש כנפיו פליו, שדאה כנסד כבים כביבשה, לחנן בעדנו מאת הלבנים
 ושרים, מאת נסיכים אדירים, ופגמים רבות הפה את כל עשות טובות עמנו כאשר חפץ. ופתה
 שמת מו יעמול פגמו למעט, הים לנו תמורתו וזליפתו, הלא לפי הנראה, פטירתו היא לנו אבדה
 שאין לה תליפין ותמורה, כי אי אפוא איש כמהו בכל התכל:

דע שלכן אחר רבי אלעזר המאמר הנוכר, יען שלא היה לו זרע כמ"ש למעלה, וא"כ הלא חזה וזאת
 מעשיו וכשרו שכן הוא, שהלדיק שהגהו ערירי ר"ל יאבה בכל לבבו שיחתו ימיו, ולמותו לו
 נרעי חייו כמ"ש. וכן השך הדיק הזה, אזה בכל לבבו ונפשו שיחתו שנותיו, יען שלא היה לו זרע,
 אפס לבלתי רעה ומרה מיתתו, כי אי בתיבנו נבר הוהם על, להיות שר וזדיה טוב. ירא חטא ירא

שמים, ולהיות חותם תבנית ההכמה בהכמת המדינה, שלם ומשלם בכל דבר חכמת בינה והליכות עולם, ושיפרש כנפיו עלינו, כמתכונת השר הישר הזה:

איתא בויקרא רבה (פכ"ה) אמר ר' שמואל בר נחמני בקשו כו' ח"ר יודן תחת השמש אין לו למעלה מן השמש יש לו, רבי לוי ורבנן רבי לוי אמר כל מה שהבריות מגדלין במצות ובמעשים טובים בעולם הזה דיין שהקב"ה מזריה להם השמש שנאמר חרה השמש ובה השמש, ורבנן אמרי כל מה שהלדיקים מגדלין במצות ובמע"ט בעוה"ו דיין שהקב"ה מחדש פניהם כנגלגל חמה שנאמר ויהיו כגלגל חמה נגבורתו. ודייקתי אחרי נקט רבי לוי תיבת שהבריות, ורבנן תיבת שהלדיקים. ויבאחי פליגי? לכן אדמה שיתכן לתרך דיוקו, שרבי לוי מפרש את תחלת דברי רבי יודן, ורבנן מפרשים את אחרית דבריו, שר"ל אמר שכל מה שהבריות הקטנות, כמו שמנינו בכו"מ הלשון "בריה קלה", מסגלות להן, דיין שהקב"ה מזריח עליהן את השמש, שהלא רק בגלגל שהוא מלמד אותה, לדעת את ה' כנוכח, לזה יעבדוהו ויכבדוהו, וכיון שכל נדקתן וחסידותן, תלויות בסיבובי ותנועתו הגלגל חמה, ח"כ מה יתרון להן, הלא אמנם הכל, כאין ואפס, יען שכל יעבדו את השי"ת, על ידי בינת עולמן, אפס על ידי השמש, שהקדים להן, ועל הבריות הלא אמר רבי יודן, את הכתוב בתחלת דבריו, בתכלית הפסוק. "תחת השמש אין לו". שמי שהיהו תחת השמש, שנאמן לו שהשמש ילמדוהו, שיכיר את הקוה שמים וארץ, אין לו כלל שום יתרון וגדלות, כי הלא מה שהשי"ת יקדים להזריח השמש עליו, אשר ידריכו לעבוד אותו ולכבדו, ביאות למלך הכבוד, עד בלי די הוא, לאיש כזה, ועיין בויק"ר (פכ"ו) ובתנחומא אמור (סעף ז') ותבין היטב את דבריו. ורבנן אומרים כל מה שהלדיקים מסגלים מעשים טובים דיין שהקב"ה מחדש פניהם כנגלגל חמה. שכל הלדיקים הקדושים, אשר בעצמם יבין היטב, שה' אלהים ית"ש, הוא הסבה הראשונה, והם המה מחוייבים, לשמור ולעשות, את כל אשר צוה, ואף למותר למו לימוד השמש והערותו, כי המה מבינים בלעדו, עלינו אמר רבי יודן את סוף דבריו. "למעלה מן השמש יש לו". שהלדיקים האלה, שהם למעלה מן השמש, שאינם זריכים לו, באשר הם יעמלו עמם, להדריך את בני דורם, להכיר מציאותו ויחודו, כעין השמש, שאמנם למו יש יתרון גדול ועצום, אולם די שבר טוב נותן להם הקב"ה כזה, שהוא ית' מחדש ויו פניהם כנגלגל חמה, שהם מפרסמים ומרוממים, את כבוד שמים יתעלה, בדברי נגזים, כמו שהשמש מכריז ומודיע בתנועותיו ובסיבוביו, וא"כ הלא יקבלו עולמם ושכרם, שמגיע להם, ובכלי יכולת למו, לבחור בורם, והנה כליל ראשו, משום תפארתו, צד מעונו, הטפסר הנוכח, הלא היה למעלה מן השמש. שהלא הוא ו"ל שאז כל הימים. "יש אלהים". במעשי הגדולים, אשר פעל ועשה, בימי חלדו. כמה פסמים שם נפשו בכפי, שכתת את רגליו בישימון דרך, היו מספר למעשו שנפט, בעד עמי ישראל, כיס ובישעה, וא"כ הלא הכריז והודיע לכל, בכל אלה, שאמנם יש בורא ומנהיג להבירה, היודע הכל, ויגמול לאיש הסד ואמת כמפעלו. וא"כ הלא נוכל לקוין עליו, קשה זה היום להעבירים, כיים שנאמר השמש בזהרים. ואף למותר להטיר, שנודע לכל אדם חסידותו ופרישותו, שאף בהיותו בין ריואי ארץ, בהתלבנו לפני מלכים, בכ"ז וכר היטב, כי יהודי הגוי, ושטר פלמי היטב, מכל ספק רע. אפס הרבה והעצום כל הימים, לעשות טוב וחסד, וא"כ הלא אמנם היה אדם כשר וישר, וכלי שפת חק, נוכל לאמר עליו, מ"ש בשנת (דק"ה ע"ב) אמר ר"ש בן שזי אמר ר' יהושע בן לוי משום בר קפרא כל המוריד דמעת על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית נגזיו שנאמר נודי טפרתה אתה שימה דמעתו כגאדך הלא בספרתך. וכמ"ש המהרש"א ו"ל שם בד"ה בשביל כבוד ששעה. וו"ל חירי נאדם כשר גם שאינו בעל תורה דאילו בעל תורה יש לבטות על המורה שהיתה לו והיא הסרה נמיתו. ולפסג"ד יש לאמר, שמחוייבים אנהנו להתאכל עליו, כעל תלמיד מכס מובהק, ובמ"ש בירושלמי שרק אין שומדין מוצא כחוסות בד"ה רב אשי עבד כברייתא שנכרכות (דף ל"א פ"א) ח"ר ירמיה בסופסוק בצרכי ציבור כעוסק בצרכי ציבור, וכיון שמי שעוסק בצרכי ציבור על שריו לאחד, דומה כאלו עסק בד"ת, הלא ק"י נכד נכדו של ק"ו, שהעוסק בצרכי כל עם קדוש, שדומה הוא כעוסק בד"ת, וא"כ הלא השר הלדיק הזה, אשר כל ימי שני חייו, היה כל הצניו ומשיט, רק בצרכי עמי ישראל, אמנם שזה ודומה כת"ח שעסק בתורה, ובכס ת"ח באמנה נקרא, ודע שהגוי קודם לת"ח ובמ"ש בירושלמי הוריות (פ"ג) משה ע"י שפס ברוח הקודש שעמדיון ישראל להספיק במלכות וראשיתן שומדין על גביהן הקדוש ראשים לוקים. יען שבשביל השמליות הראשים יש לחל יד חוקים ללמוד וללמד, ובספרי פרשת ברכה כל קדושי בידך. אלו פרנסי ישראל שעומדים על ישראל ונותנים עליהם נפשם כו' הלא נחזה שקדוש יאמר למו, ואהיבים וחביבים המה לבוראמו שבידו הנמו: **עוד** י"ל שהנהו כת"ח, בשביל שהחזיק תמיד, ידי לומדי תורה וחכמי אוחמו, בכל נפש ומאורו, והתומך ידי לומדי תורה, הלא גדול הוא, כהלומד עמו, ויש לו עסק רב כהמו. כמ"ש

בב"ד (פס"ג) ותאמר אלי תבוא א"ר לוי בוא וראה מה יפה היתה ספרותו של דודאים לפני מי שאמר והיה העולם שעל ידי הדודאים עמדו שני שבטים גדולים בישראל יששכר וזבולן יששכר יושב ועוסק בתורה וזבולן יואל בימים ובא ונותן לתוך פיו של יששכר והתורה רבה בישראל כו'. יששכר חשיטו לשבטים והוא הקריב שני למלך הה"ד ביום השני הקריב נתחנל בן לוטר נשיא יששכר מפני מה מפני שהיה בן תורה הה"ד ומכני יששכר יודעי בינה לעתים כו'. וכל השבח הזה מנין היה לו ליששכר משל זבולן שהיה עוסק בפרקמטיא שלו ומאכיל את יששכר שהיה בן תורה הה"ד וזבולן לחוף ימים יסכון וכסבא משה לברך את השבטים הקדים ברכת זבולן לברכת יששכר שמה זבולן בלאחך ויששכר באהליך שמה זבולן בלאחך ממנה שיששכר באהליך ויש אומרים יש שכן באהלי זבולן. ובפרשה (ז"ט) שם זבולן לחוף ימים יסכון הרי זבולן קודם ליששכר שכן מיהסן יששכר וזבולן ולמה בן אלא שהיה זבולן עוסק בפרקמטיא ויששכר עוסק בתורה וזבולן בא ומאכילו לפיכך קדמו עליו אמר הכתוב עץ חיים הוא למחזיקים בה יששכר כונס וזבולן מביא באניות ומוכר ומביא לו כל זרכיו וכן משה אומר שמה זבולן בלאחך למה שיששכר באהליך שלך הן שאתה מסייעו ליישב בהן. ובילקוט שמעוני פ' ויחי, זבולן לחוף ימים בסחורתו ויששכר בתורתו וזה עם זה שנתפות בעולם הזה ובעולם הבא כו'. ובזוה"ק שם (דרמ"ב ע"א) תו שאיל ואמר בניו דיעקב כלם תריסר שבטין תחסדרו לתתא כנוונא דלעילא אמאי אקדים בברכאן זבולן ליששכר תדיר והא יששכר אשתדלותיה באורייתא ואורייתא אקדים בכל אתר אמאי אקדים ליה זבולן בברכאן אבוי אקדים ליה משה אקדים ליה אלא זבולן זכה על דאפיק פתחא מפותיה ויהב לפותיה דאשכר בניו עץ אקדים ליה בברכאן מהבא אוליסנא מאן דסעיד למחזיקים דאורייתא נעיל בברכאן מעילא ותתא ולא עוד אלא דזכי לתרי פתורי מה דלא זכי ב"ג אחרא זכי לעותרא דיתברך בהאי עלמא וזכי למהוי ליה חולקא בעלמא דאתי הה"ד וזבולן לחוף ימים יסכון והוא לחוף אניות כיון דכתיב לחוף ימים אמאי והוא לחוף אניות אלא לחוף ימים בעלמא דין לחוף אניות בעלמא דאתי כד"א שם אניות והלכון וגו' דמאן הוא נגידו דעלמא דאתי ומאחתי במדרש שמואל (ספכ"ו) א"ר יודן חמשה פעמים כתיב ברזילי וברזילי כנגד חמשה ספרי תורה ללמדך שכל מי שהוא נזקק ללדק בשעת פרנסתו מעלין עליו כאלו קיים חמשה ספרי תורה. ועיין בב"ר (ספכ"ח). ובזוה"ר (סכ"ה) אילו דאמר עץ חיים הוא לעמלים בה לא היתה תקומה לשנאלי התורה אלא למחזיקים בה כו'. ושם ואם אינו למוד לקרות ולשנות מה יעשה ויחיה ילך ויפשה פרנס על הציבור ונבא של זדקה והוי חי והבן. ובאליהו זעא (פ"א) גדולה זדקה ששונה לתורה כו'. ובספרי במדבר (סימן כל"ה) וכל העוור ללדקים כאלו עוור לתקום שנאמר אורו מרוז אמר מלאך ה' אורו אורו יושביה כי לא באו לעזרת ה' לעזרת ה' בגבורים. ובילקוט משלי (ס"ג) ובתחומות יירא (פ"ט) שני רבותיו מנילין תיק הספר עם הספר מפני הדליקה וכי דברי תורה כתובים בו אלו בשביל שהוא דבק לספר וכה להלל עמו. וכן אמר שלמה הולך את חכמים יחכם כו'. אשריהם ללדקים ולדובקיהם. דכתיב וזכר אלהים את נח ואת כל החיה ואת כל הבהמה. אע"פ וכה במה ומה מה זכו כו'. ואיתא בפסחים (דף ג"ג ע"ב) איבעיא להו תודות איש רומי גברא רבא הוה אז בעל אגרוסין הוה ת"ש עוד זו דרש כו'. ובת"ש רש"י ז"ל שם וז"ל אלא גברא רבא הוה. רבי יוסי בר אבין אמר מטיל מלאי לכיס של תלמידי חכמים הוה דאמר רבי יוחנן כל המטיל מלאי לכיס תלמידי חכמים זוכה ויושב בישיבה של מפלה שנאמר כי בלל החכמה בלל הכסף. ובת"ש רש"י ז"ל שם כד"ה מטיל מלאי. וז"ל טותן סחורה לתלמידי חכמים להשתכר בה בלל החכמה כמחילת החכמה נכנס זה שהיהו מנכסין. ובת"ש מהרש"א ז"ל שם וז"ל יושבי בישיבה של מפלה בעולם הבא מדמה להם לטובה כמ"ש וטובה תהיה לזה וכו' וקאמר דכאיתו אל סוכה יהיו החכמים והמהנה אותם מכספי. ובת"ש בירושלמי פסוק (פ"ה) עתיד הקב"ה לעשות אל לעשות כל דבשילי מלות בללם של בעלי תורה מ"ס כי בלל החכמה בלל הכסף כו'. יואל לנו מפורש מכל מאמרי רז"ל שהוכרז שאמנם איים וסבילים הם, התלמידים חכמים, והמטילים מלאי לכיסם, ואף האיש אשר הוא פועל ומחזיק את הת"ח, רק כמה שהוא טותן למו סחורה להשתכר בה, שהת"ח יקחו להם את הריח, והקצן ישיבו לו. ככ"ו הוא דומה ג"כ כהת"ח, וק"ו בן בנו של ק"ו שהחזיק אתהם, שטותן להם, כסף כמתנה. שהגבו שקול כמותה, ומקבל שכן כהם, וכמבואר שזבולן שקול כיששכר, כי שותפים שוים המה, ככהעוה"ו ככהעוה"ב. ועוד גדול ומחולל זבולן מיששכר. שכאביר יעקב כמשה רבינו. הקדימו את ברכת זבולן לפני ברכת יששכר. וכן לפי השתי דעות של הגמרא לענין תודות איש רומי. הראשונה שהוא לבדו גברא רבא ת"ח מוכנה, והשניה שהיה מטיל מלאי לכיס הת"ח והחזיקם, כמעלה ומדרגה אחת הוא עומד, שכן כך ובין כך לת"ח יחשב, וא"כ הלא הנכבד רבי משה מונטיפיורי ז"ל, שפרנס וכלכל לעשרה תלמידי חכמים תמיד. והספיק להם כל זרכיהם, ותמך יד ת"ח רבים אשר פנו אליו, והיתה על פתחו ישיבה רבה

רבה תמיד, בעה לתלמיד חכם נחשב, וא"כ הלא מוסל עלינו להספידו כהלכה, ושבלי נחשול חלילה לכל נענש חלילה על ידו, כמ"ש בשבת (דף ק"ה ע"ב). אפס עלינו לספר, את כל הטוב אשר עשה ה' לך, ומה עש ישרון עמו. שאלמס השליך נפשו ממנו כל ימי חלדו, למען עשות טובות עמו כנודע לכל. לזה בת עמי! בכל אנשים ועקי הילולי, קונני נהי וחי, אללי לי, על כי חלף חמק עבר מלאך מושיעך, אשר שלחהו ה' הנה, שימור ויגור כל ימי חייו, את עמו, מן השאטים אותמו, כי עתה פנה ויו הודך. פנה קרן הדרך, ה' השליך מראשך, עטרת תפארתך, שהיה לך, אשר יכולת להתפאר אתו, בכל קצוי ארץ. כי הלא כל העמים, כל האיים, נתנו כבוד וזהלה לשמו וזכרו, ועתה אלה! נפלה עטרה, לפירת תפארה, מאתך, גלה כבוד ממך, כי נאחו ארצתי מעל, את המלכים וגשנה ארון הברית הקדוש, שאין כערכו, בין כל הקרובים למלכות. ובדק נוכל לקונן עליו, הקינה אשר קנן ירמיהו על יאשיהו. באיכה (ד' כ') רוח אפינו משיח ה' נלבד בשחיתותה אשר אמרנו בללו כהיה בנינו. שנשמת רוח אפינו, אשר בללו חיינו, וקוינו לחיות. בעזר זורנו, הוא ה' אלהינו, גם המלאך מושיע הזה, נלבד נתפש, בפחו של מלאך המות, שגם על משיח ה' הלוח, פהס רשתו ומכמתרו, ולד אותו. והנה כאשר ימי שני חיי שמואל ורבי יוחנן, היו עלינו למעמסה, בגלל שלא ברכם ה' בבנים, כמבואר במאמרנו הקודם, הלא כן גם ה' לך, הוא מלך בחייו כמ"ש, יען שלא החליף גזעו. וא"כ הלא כנטילי חול וככבוד אבן הכבדו עליו כל הימים, שחי עלי ארץ, כי אלה ואזה לשב אל קנו, שנפשו תתענג שם, עלי פרי לזקתו ועזותו, חסידותו ועבודתו, שעבד את ה' בכל ימי אבא שיהי פה, וע"כ ישמח ה' ביום מיתתו, אפס בני דורו יאנחו מרה, וכמ"ש במע"ק (דף כ"ה ע"ב) כבו לאבליים ולא לאבדה שהוא למטהו ואנו לאנחה. שלחצדק בעלמו טובה גדולה ונעלה היא פטירתו, שימאל מנוחה נכונה, ביום מיתתו, וכמ"ש בתורתו של רבי מאיר והנה טוב מאד זה מות. כלומר שמיתה להצדיק, טובה גדולה לו, שמחליף עולם אחד, בעולם קיים לעד, עולם שוא ושקר, בעולם אמיתי ונאמן, אפס לבני דורו, רעה גדולה היא גיישת גייתו. שכל ימיו נשא אתהם על אברתו. כאומן את היונק, ועתה שמת מי יסך עלינו כמנו, בהתנ שזעם אף ה' יעלה עלינו, בעיני גבי מגנו, לבל יעיר חלילה כל אפו וחמתו עליהם. וכמ"ש בשבת (דף קנ"ג ע"א) אהים בהספידא דהתם קאימנא. שתעורר את העומדים לבכי ולנוספד, רק במה שתזכיר אתהם, ששם אעמוד עתה, ולא יזכירם, ר"ל שכל אנזון עליהם יותר, ולכן יספרו מעשיהם, לבל יקנזף ה' עליהם, ועל אלאיהם. וכן אפס לבני דורנו, הגרים בארצות הפרחים שבאשכנז, יש להתאכל ולהתענג, על שאבדנו אותו, שעתה אזי הוי ואביו, מי יגן עליהם, מי יאיל אתהם. מחמת האנשי-סימיתים ביום נשק, להוכיח להם שהצדק אתנו, וא"כ הלא רק לדורנו נאבד, הצדיק הנזכר, אבל לו לבדו, טובה רבה, היתה גיישת גייתו, כי מכבר גרסה נפשו לחאבה, שתשוב אל השם אשר נתנה, משמי השמים הנה. והנה כאשר יאשיהו המלך, מת פתע פתאום, כי מי חשב ודימה, שירה יירה, מהיורים אשר לנכה מלך מזרים, כי הלא נכה שלה אליו מלאכים, כי כל יאבה להלחם עמנו, וא"כ מי שם אז אל לבבו. שיאשיהו כל יסב פניו ממנו, וכל ירף אותו, אפס יבא ללחום אתו. יען שהחליט שדורו הוא טוב ויפה, וע"כ התראה אתו פנים בפנים בנקעת מנדו, ושם נאסף בהטאת דורו, כמ"ש בהעניית (דף כ"ב ע"ב). כן לא טלה על לבנו, שהצדק הצדיק הנזכר, ימות עתה, כי כולנו חבינו ונפינו. אף שהטער אז ביותר, שכאשר החיה השם את משה עבדו, עד מאה שנה, אשר חזון אי נסך הוא, שנכר יחיה בגבורות, זה כמה. אפס אותו החלים ה' והצריאו, למען שיעשה טובות עמו, שנכר יחיהו ויחלימו עוד, ויהיו ימי שני חייו, כימי חיי מחוקקנו, נאמן בית אלהינו, הוא משה רבינו ע"ה, אשר לא כהתה פינו ולא נס לחה עד מאה ועשרים שנה. וכן כשם שיאשיהו המלך, וזכר גם לפני מותו, בהש"ת כמ"ש שם. כי הוה ניהא נפשיה חוה ירמיהו שפיייתיה דקא מרחשן אמר שמא ח"ו מילתא דלא מהננא אמר אנב עתירה גחון ושמייה דקא מלציק עליה דינא אנפשיה אמר צדיק הוא ה' כי פיהו מריתו פיהו ופוס כרסורו. כך השר משה הנזכר, וזכר גם קודם מותו, כ' צבאות, שאף כהעת שכל העומדים אליו, ראו עין בעין, שכל ירד מן הערש דוי אשר הוא שוכב עליו בי מחלתו העזה הקפה עליו ותפלאהו, וסובל יסורים גדולים ומרים, כי כסליו מלאים נקלה, אף שלום בעלמיו, אין איל בעורקיו, אין מתוס כבשורו ונעצותיו, לבו כהרחר, ראשו סובב הולך, וכל חזי מות נחתו בו. ככ"ו שמעו והאזינו, שיקרא בקול גדול, בכל כמו "אודה לה'". ואף בעתידא שנחה נפשו, אף אז הוי רחמי מרחשן שפוייתיה, התיבות היקרות הנזכרות. גרסינן בב"ב (דף קמ"ה ע"ב) רבי יוחנן אמר כל ימי עני רעים זה רחמן כו'. א"כ כל הימים, שחי השר הצדיק הזה, על פני האדמה, היו דלים ומרים, יען שהיה רחמי מלויין ונדול, כי איה אים בכל התבל, שחוש שירגיש בלדת עמו, שיאזין ויקשיב צקת לאומו, בהשר משה, אי ענק כזה הנאמל כמה בכל התבל, וא"כ

ז"כ שכל ימי חלדו, היו רעים ומרים, בגלל שחמוד צכה לבו רב כבי, על העוני והלחץ, הרעה זהמחן, שקרה לקהל מדת ישראל במאראקא. וא"כ הלא טוב מאד, היה לו, יום פטירתו, שהויתרו להפסי, מרעתו ותונתו, כמ"ש. אפס לנו רע ומר, כי מי ירחם על האומללים שפעמנו, מי יחוש וירגיש צענינו וחלנו, אויה מה זאת עשה אלהי האלהים לנו, שלקח מראשנו, מהסנו ומלונדנו, הדות מעונו. אחיא במוע"ק (דף כ"ה ע"ב) כי נח נפשיה דר' אבהו אחיתו עמודי דקסרי מיל. ורש"י ז"ל כתב שם כד"ה אחיתו. וז"ל הורידו דמעות. ובמהרש"א שם כד"ה אחיתו עמודי כו'. וז"ל מורה על מעלת המת שאמר אחיתו עמודי כי הדיק עמוד העולם נחסר מהעולם וראוי לכבות עליו. וא"כ הלא קשה לפ"ד, לפרש דברי רש"י שמלשונו משמע, שהעמודים בעלמם הורידו דמעות, על פטירת רבי אבהו. ע"כ נראה לי לפרש בדרך נחות שביאור התיבות "עמודי דקסרי" הוא שרי ורזוני ארץ. שהם כמה העמודים הנכונים, דקסרי ומלכי ארץ, שבאם השרים ישורו, אז גם המלכים ימלוכו, כידוע. שגם הם הורידו והדמינו דמעות, על מיתת ר"א, יען שהיה חשוב גדול, ומאוד נעלה, כצענייהם, כצעניי הקיסר, כמ"ש בכתובות (דף י"ז ע"א) ר' אבהו כי היה איתו ממוחיתא לבי קיסר נפקו אמתא דבי קיסר לאפיה ומשרון ליה הכי רבא דעמיה ומדכרנא דאומתיה צונינא דנהורא בריך מתוך לשלם. וככה נוכל לומר, גם על השר הזדיק הזה, דבי נחה נפשיה הורידו והדמינו עמודי דקסרי דמעות חמות, כי הלא מודעת זאת בכל הארץ, ששרי ארץ ברוטאניה כבו רב כבי, על מיתתו, וכן רוונים רבים ביתר ארצות תבל, הלעטרו מאד על העדרו מאתנו, ואחזנו עם שרון מה עניי אבתריהו, האם לנו לשקוט ולדום על פטירת בן בריתנו הנחמד, הלא אמנם עלינו להתמרמר בכבי, על אשר הסיר ה' את כל השר משה מאתנו, כי כיתומים היינו, ככלי אב נשארנו, פנה והלך רוענו, הרב את ריבנו שבמאראקא. הדואג תמיד בעדנו, והשפיר את נפשותינו, במחשכים, בעמקי מזולה, מיס עד נפש יאפסנו, תהום וסוכנו, אולם נפשו הקדושה תתעני שם, על מחזה שדי תממה תתעלו, בין מלאכי ואראלי מעל, ככוכב אור תגיה ותהל. וכן יש לנו להמליץ, על פטירתו, מ"ש במוע"ק שם דרכי יעקב אתחמיוא כוכבי ביממא. ובירושלמי ע"ז (פ"ג) הגירסא, כד דמך רבי אחא איתחמיא כוכבא בעיהרא. פירוש אור הכוכבים היה דומה אללם, כנונה השמש בזהרים. והמהרש"א ז"ל כתב שם כד"ה ואתחמיוא וז"ל דלפי שבע כוכבים שהיו נראים גם ביום אלא שמתוך מאור השמש וזוהר הרקיע ביום אינן נראין וביום שמת נחשך היום קודם זמנו שהיו נראין בו כוכבים כמו בלילה וכענין שאמרו לעיל ביום בא השמש בזהרים. פירוש לדבריו שבהאמן שהי רבי יעקב, או רבי אחא, שהיה גדול מכל בני דורו, לא אתחמיוא כלל הקטנים ממנו, כי לעומתם לא נקרא אור חכמתם חכמה, כי מה נחשב אור כזה של הכוכבי אור, נגד ברק ננה השמש. אבל עתה שרבי יעקב הלך למנוחות, נראו כל הקטנים, כי כשם שבעה, שהשמש כל תופיע, בדרך נגהה בזוהר הזה, אז גם אור הכוכבים נקרא אור טוב, והנהו נעים ומתוק להטינים, כעין אור זיו החמה במועדו, כך כיוון הנאסף גדול הדור הג"ל, הלא גם הקטנים בשם גדולים יכינו. ואולי כן גם הביאור של דברי ריב"ז שם הקדמא קשה היום לישראל כיום בא השמש בזהרים. שכאשר בעת ביאת השמש, מוכרחים אנשי תבל, להסתפק ולהשתמש לאור הכוכבים, אף שלא טוב אורם להם, ככה בהעת שנהה נפשיה דגדול הדור רבי יוחנן, יהי מוכרח הדור יחוס ההוא. לקחת לקח טוב מאת הקטנים ממנו, אף שכל נעים אורם להם, כאור הגדול הנזכר. אולם הואיל שגבה אור המאור הגדול והנעלה, גם האור של המאורים הקטנים בשם אור גדול יקרא. וכמ"ש בב"ר (פ"י) רב נחמן אמר כל זמן שאורו של גדול קיים אין עירו של קטן מתפרסם ששם אורו של גדול מתפרסם אורו של קטן כו'. והנה כי כן, הלא גם עלינו לקוין, על אשר ענה אל רוס כסא ים, הספסר הנזכר, כי בימיו לא היתה יכולת להצלי גאולה, אשר כל היום יחסארי ויתאמרו, שמה אוהבים את עמם, חוככים את לאומם, שדואגים בעד טובתם ושלומם, בעד עשרם ואשרם, כי מה נחשבו כל מעשיהם, לגד מעשי השר הזדיק הזה, כי מה נחשב מר מדלי הקל, לעומת הים הגדול, שחק מאזנים נגד חול הים, אבק עפר של רגל אדם, לשומת עפר הארץ, כי כלה היא רק הוא, התמכר עמו לדרוש כל ימי חלדו וזכאו, אושר ועושר עמנו, וכל מערתו ותונתו היה, להגביהנו על שמי מרומי ההגלה, להריק עלינו שעת כרכה, ולהפיר המועקה, אשר הושב כחתי אחינו שבמאראקא, לחללם ולהוציאם לרוחה ולמרחביה, אבל עתה שנוע וימת ויאסף אל עמיו, נקברו אשר כרה לו השר הנזכר, ראה נראה הוטב, עבודת כל איש ואיש, להטיב את מלבו מעט קט, וכל איש אשר לבבו יפאז על טרומתו ורעותיו, והדואג עד מה לעשות ולהשתדל למענו, והשב אללם, בתור אדם המעלה, כי בלילה שאין לנו אור השמש, גם אור הספר והכוכבים ינעם מאד לנו. וכן יש לומר לענין השר הזדיק הזה, כמ"ש בשבת (דף ל' ע"ב) כל יומא דשבתא היה יחיב וגרים ביולי יומא ההוא יומא דכעי למינת נפשיה קם מלאך המות קמיה ולא יכול ליה דלא היה פסיק

פסוק פומיה מגירסא אמר מאי אעביד ניה הוה ליה בוסתנא חחורי ביתיה אחא חלאך המות סליק
 ובחיש בחילתי נפק למיחוי הוה סליק בדרגא איסחית דרגא מתיחיה איסחיק ונח נפשיה. ובמס' ק (דף
 ב"ח ע"א) רב חסדא לא הוה יכול ליה דלא הוה שתיק פומיה מגירסא סליק יתיב בדרוא דבי רב פקע
 ארוא ושתיק ויכול ליה. ולמעלה הוכחנו מהירושלמי, שיען שהדיוק ר"מ, עסק כל ימיו בצרכי עמו,
 מדומה הוא כת"ח, וא"כ הלא כאשר אין רשות למה"מ, לקחת נשמת הת"ח, בשעה שיעסוק בחורה,
 כן אין נתינת לו הרשות, לקחת נשמת האיש העוסק בצרכי ליבור, בהשעה שיעסוק, כיון שמעשיו
 חשובים ומקובלים לפני הקב"ה, כלמודי הת"ח בהתה"ק. וכמ"ש בחולין לבני רחמי אחכליא על עליא
 ב'. וע"כ מבילתי יכולת המה"מ, לקחת מהשר הישר, את נשמתו הטהורה והזכה, יען שעמל עצמו
 כל זבאו בצרכי עמו, ואך זאת היתה כל משאת נפשו כל הגינו מעשיו ושעשעיו תמיד. ע"כ עשה לו
 המלאך המות, כאשר עשה להנוכרים שלמען שיוכל לקחת נשמת דוד למוחות, הניע האילנות, למען
 שיאז לראות מה זאת, וכיון שעלה על המעלה שבר אותה, ונבעת ונחרד, ולכן הפסיק אז מלמודו,
 וע"כ היה לאל ידו להמיתו, בעת ההיא. וכן למען שיוכל לקבל נשמת רב חסדא, עלה על העץ ארו,
 וישב עליו, ונבקע הארו, ונפחד והפסיק מלמודו, כי אבה לדעת מה זאת, ולכן היה יכול לו ולקח את
 נשמתו. וככה למען שיהי בידו, להוציא את נשמת הדיוק הזה, הקפיץ עליו חליו, וע"כ לא היה לו
 איל וכן, לנסוע בעדנו, לעת זקנתו ושיבתו, וכיון שהפסיק זמן מועט, מלעסוק בצרכי עמו, היה
 לאל יד המה"מ, לקחת את רוחו האלה והזכה, להשיבה אל אלהי הרוחות. וכן לפי מ"ש למעלה
 שהנהו שקול כת"ח, יען שסעד ותמך את ידיהם, שכלכל אתהם, בכל מקומות נאמנותיהם, וכן הושיב
 ישיבה רבה על פתחו, כמ"ש. וא"כ איך העזי המה"מ לבוא אל ביתו, נגד מ"ש בעירובין (דף כ"ו
 ע"א) עש"ה. יש לאמר שכיון שהת"ח עצמם בחלותם, כשאין ביכולתם ללמוד בעבור חולשתם, יגיעו
 עד שערי מות, שהואיל שאינם עוסקים אז בחורה יש יכולת ביד המה"מ ללוש עליהם, וא"כ הלא
 לא עדיף השר משה, מהם בעצמם, וע"כ כיון שחלה וחליו התגבר עליו עד מאד, הלא לוא היה
 בעצמו ת"ח מובהק, היה מושל ג"כ המה"מ עליו, כי הלא לא היה אז לאל ידו ללמוד, מהמת חליו
 הנורא. לזה אף עתה שיאבה להגלל מחמת שהזיק ידי ת"ח, היתה ג"כ ביכולת המה"מ לקחת ממנו
 נשמתו, כי דיו לבא מן הדיון להיות כנדרון, ולא יוכל להיות גדול כמה שתמך ידי הת"ח, מהת"ח
 בעצמם, אפס כחו גדול וחזק כדכחם לבד, וע"כ כפה עין המות את מאורו זה. ויש לדייק
 לבאורה מ"ש דקידושין (דף מ' ע"א) מהשנה טובה מנרפה למעשה שנאמר אז נדברו יראי ה' איש
 אל רעהו ויקשבו ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו מאי ולחושבי שמו אמר רב
 אסי אפילו חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשה מעלה עליו הכתוב כאלו עשה. וא"כ הלא יען
 שהחשביות ורשויות השר הדיוק הזה, אף לעת זקנתו, היו רק אדות לרכי עמו, ואפס מבילתי יכולת
 לו להוציא סרעפיו אל הפועל, לא עבד באחרית ימיו. וא"כ הלא היה ראוי ונכון, שהקב"ה ית"ש
 יורף מעינו למעשה, שיהי דומה כאלו השר הדיוק עוסק עדיין בצרכי עם כגולה, וא"כ הלא קשה
 טובא, איך היה לאל יד המה"מ להמיתו, ואיך נבוב ילכב לדייק כן, לעיין פסירת הת"ח בעצמם,
 וכן איך נאח המה"מ את דוד המלך, ואח ר"ח ודוק. וי"ל הויאל שהשר הדיוק ראה לעת זקנתו, מה היה
 לעמו האומלל, שפעמיו מטי, וכל יעד בנפדי און כקדם, כי במדינות רבות קמי עליו מרעיש, שועלי
 און, להשחיתו ולכלותו. וא"כ הלא פ"ז התחמך לבבו בקרבו, ומרוב תונתו וזערו, הסיח דעתו, מלעמול
 עצמו למעניו, ולכן יכול ליה המה"מ ונשבה ארין אלהים, ומשה עלה אל האלהים, להחשיך שם במחמה
 שאננה. אולם אותו עזב לאנחות, שלנו יש ג"כ לבכות, כאני השר הדיוק ז"ל, שגם הוא בכו ויבכה,
 כאבחו דשמואל כמבואר, כי בני היחוד, הכשר והתמים, שהקים כל כשל, וכידאח ה' משל, הלא היה
 עלי תפונה כמות, ממלא מקומו ותעודתו, וא"כ הלא עלייתו אל רוס כסא ה', היתה מקראת בלשון
 שכינה, ועתה כמות בני תהרא בלשון מיתה כמזכר. המקום קנן בזיכה (ריש ס"ב) השלך שממים
 ארץ תפארת ישראל. ועליו לקנן כהן, לקח מן הארץ לגבני זרומים, מפרת תפארת ישראל, כי
 אמנם זר תפארה היה לכולנו, והשכיל כל ימי חלדו אל העניים והאביונים, שכלל החלד, לפשות
 אחס לזקה וחסד, וא"כ מי ימלא לנו עתה מקום המטיב לכת הזה, אשר מחה והעביר דמעה,
 מפל אלפי אלפים ורבי רבבות פנים, כי נפשו נחלים להטה, להליל את הגגשים והעגנים שנמאראחא,
 ודמשק, ואף לעת שיבתו, שלא היה אחיז בכח, ככ"ז עבד כנען דמו האחרון, ורבו זקנותו
 וסובותיו, חדשים לבקרים, ודאג בעדנו יותר מאשר ידאג האב בגלל אלאיו. ועתה שהשר הדיוק משה
 עלה השמימה, מי יעשה כל אלה לנו. היש ביטוי אנשים אחרים כמהו, נפונה אם נאבה לספור אחתה,
 אם יהי מה לספור, ובטח נער קטן וכתבם לכל היוהר, וא"כ הלא לוא שמנו לבנו לבנו, הלא
 עליו לבכות על פטירתו, בהשכה באורה, כי הלא גדול שברנו כהים הגדול. אפס יש לנו לנחמנו

הדגונו, בהעת שחתשפנה עלינו נסחוטנו, כי אלהים חיים הוא אלהינו, וכאשר לא נח אוחנו עד הנה, שכל דור ודור שלח לנו מלאך מושיע שינלנו, מכך אויבינו ולוחינו, ככה ופך ויחסה עלינו, גם הלאה תמיד, שינמית את משאנינו, שבמאראקקא, ברעתם, כי ישכ עליהם את אונם, ואוחנו וינאל למרהביה. שכאשר נואלנו הוא חי עולמים, וקיים לנלא נאחם, ככה יקימנו ויחינו לפניו לעולמים. ויקובלו בימינו, תפלות ישפיה החוה, בלע המות לנלא ונו'. יהיו מתוך ונו'. אכיר

חמן ואמן :

מאמרים אחרים למבחן, מספרנו „בכורי משה חיים“. חלק שלישי.
שאתנו בכתובים טעמא דמצות כלאים.

בענין טעם מצות כלאים, נכוכו מאד בני עמנו המתחכמים, וכן רבים מחכמי העמים. והנה הראש וראשון מרבותינו המזוינים זי"ע, הרמב"ם ז"ל, כתב ע"ז בספרו הנהגות „מורה נבוכים (ח"ג פמ"ט) וז"ל הזהב. וזהו הטעם אללי באיסור כלאי בהמה כי בידוע שלא יתעורר איש ממין א' לבעל איש ממין אחר על הרוב. אם לא ירכיבוהו עליו בידים כו'. ומאסה התורה שישפיל איש מישראל מעלתו לזה המעשה למה שבו מן הפחיתות והעזות שיתעסק בדברים שמאסה התורה לזכרם כל שכן לעמוד עליהם ולעשות כו'. וא"כ הלא יפלא מדוע אסרה התורה"ק כלאי זרעים וכלאי בנדים, וראיתי בבעל הטורים תל"א (סכ"ב) טעם על איסור חרישת בשור וחמור יחדו, וז"ל לפי שהשור מעלה גרה והחמור אינו מעלה גרה וכשיראה שהשור מעלה גרה יהיה סבור שהוא אוכל ומזעזע כו'. וא"כ הלא עליו ג"כ פליאתו הנזכרת, ועיין ככ"ק (דף ג"ה ע"א) ובתוספות שם בד"ה המנהיג ידוק. והנה מה שהזכירו למעניתם עוד רבים, כל אוכל להעתיק את דבריהם היקרים בפרוטרוט, כי קצר המלץ מהשתרע. אפס אלינה בזה, מה שהניחו לי מקום להתגדר בו ח"ל, לתת טעם נכון למצוה זו, כמה שראיתי בספר היקר „מלכיהל" (דף כ"ב ע"א) לענין הזונות ולענין עץ הדעת. שטעם אחד למו. והוא לשמירת האחדות ושלא להתכלכל בשניות כו' עיי"ה. ואחרי שזכינו לראות דבריו הגאונים האלה, הלא יש לאל ידנו, לתת טעם לשבח, גם על המצות הנזכרות, שז"כ אסרה התורה הק' לזווג את כל נויי כלאים, למען שזכור תמיד באחדות הבורא ית"ש, ושכל נתעה מהמעגל הישר ח"ו, להתכלכל חליה בשניות, להאמין בשתי רשויות. לזה נאסר לנו לזרוע כלאים, ולחרוש, ולהרביע. וללבוש, ולהתכסות, בשעטנו. למען שזכור תמיד באחדות ויחוד היחוד ומיוחד ית"ש. ודע שלכן דפת רבי אליעזר בכלאים (ספ"ה), ובספרי תל"א (סכ"ב), שהמקיים קולים בכרם קדש שנאמר אסר חרע. יען שגם זה יעורר את האדם, לזכור באחדות ית', וע"כ אסר. וכן בואלי יל"ש שמש"כ בספרי שם זרע חבירו ורנא לקיים מנין תלמוד לומר תורע מ"מ. וכ"פ הרמב"ם ז"ל בהלכות כלאים (פ"ה ה"ט) וז"ל הרואה כלאים בכרם חבירו וקיימן דרי זה הרואה אסור בהנייתו. למען להעיר ולעורר את לבב האדם, שיזכור מאד בהענין האכבד, שהם אחד, ושמו אחד, ואפס וזלמו :

קדושי עליון.

איתא בזו"ס תהלים (פס"ז) עה"כ לקדושים אשר בארץ המה ונו'. אמר ר' פנחס אלו בקשו אבות העולם שיהא דירתן למעלה יכולים היו ואע"פ כן לא נקראו קדושים עד שנתנו לארץ ונסתם הגולל בפניהם. ויש לכארו במ"ש בברכות (דף ט"ו ע"ב) ח"ר אין קורין אבות אלא לשלשה כו' אלא עד הנה חשינו ספי לא חשינו. הלא נחמה שטבל לבאר דברי, רק לענין אברהם יצחק ויעקב בלבד. וא"כ הלא יבאיר חומר, במ"ש בב"ב (דף ט"ו ע"ב) שלשה לא שלט יזה"ר אלו ק' אברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו בכל מכל כל. וז"ש ר"ם שראויים היו השלשה מטיבי לבת האלה, שנקראים בשם „אבות" לדור בשמים, כי הלא גם עליהם לא משל היזה"ר, כאשר שכל ימשול על המלאכים, שזוכרים בשמים. וא"כ הלא הניע להם שיהיו במדרגה ובמחילה אחת עם המלאכי עליון, הנקראים בשם קדושים, כדמפורש בדינאל (ה' י"ג) ואשמעה אחד קדוש מדבר ויאמר אחד קדוש ונו'. ואם לא זכו להיות עמם בשמים, כשכל גוספותיהם, אבל למענר הלא היו ראויים להיות מכוונים גם בזה, בשם קדושים כמוהם, אע"פ כ לא נקראו קדושים, עד שנסתם הגולל, וכמ"ש בשבת (דף ק"ב ע"ב) כל שאומרים בפני המת יודע עד שיסתום הגולל. וא"כ שאין יודעים וזומעים אז כלל, הלא כל יהנו כלום

שנצנה מרומים (*). (יג) כמ"ש בשם הארכנאל עמ"ש בדברים (ל' ג') שלמי ביאת הגואל כמ"א ויבן הקב"ה את שכנינו בתחלה למקומה לציון ואחרי כן יקיים משם אשרקה להם ואקבצם דיהיה קיבוץ גלויות וזה שאמר הכתוב ושב ה' אלהיך את שבותך וחזור ומפרש הדין ויהי ושב ר"ל מתחלה ישוב הקב"ה צבנדו ובפלאו למקומו הראשון ואח"כ וקבצך עכ"ל. ואדמה שאולי כן דעת ר"ג כמ"ש בברכות (דף מ"ט ע"א) ורב נהמן אמר אפילו פתח ברחם על ישראל חותם בכוונה ירושלים משום שאמר בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יבנם אימתי בונה ירושלים ה' בזמן שנדחי ישראל יבנם. ועיין בתנחומא נח (ס"א) וכמ"ש רש"י ז"ל שם בד"ה ורב נהמן כו' וז"ל כ"י תשועת ישראל הוא דכתיב בונה ירושלים ה' ולא נדחי ישראל יבנם. ר"ל כשיבנה ויבנו ירושלים ה', שתהי הגאולה הראשונה, שהי"ת צבנדו ובעלמו יראה שמה, שחשיב שכנית עוון למקומה, בעת ההיא נדחי ישראל יבנם, שישא נם להתנוסס, לאסוף ולקבץ נפשותינו. שאז תופיע הגאולה השניה. וכמ"ש בהושענות, אדון המושע, אבל בלתיך אין להושיע. כי גאולת האדון עולם ב"ה תוקדם. כן אדמה לבאר מ"ש בתנחומא סוף פ' תלז, רבי ברכיה בשם רבי אבא בר כהנא אמר כל זמן שזרעו של עמלק קיים כאלו כנף מכסה את הפנים אבד זרעו מן העולם לא יבנך עוד מורד. שהוא אומר, לענין ישועת השכינה, שהיא הראשונה שכשיבאד את זכר עמלק, כל יבנך עוד המורה הוא הכורא ית', כי כבוד הדוד, ישוב אל מקומו כמבואר. ומ"ש שם רבי לוי בשם רבי אחא בר חיננא אומר כל זמן שזרעו של עמלק בעולם לא השם שלם ולא הכסף שלם אבד זרעו של עמלק השם שלם והכסף שלם כו'. אמר לענין תשועת ישראל, שהיא השניה, שהנה בשביל הגלות, כל יתרחא כבוד ותפארת מלכות שמים, כמו שהארבע בהקדמתנו לביכורנו ח"ב עיי"ה. ועי"ה המליץ שאין השם וכסא שלם. אבל כשימחה את זכר עמלק, אז יהי השם וכסא שלם, בתכלית השלימות, גם בזה העולם, שתתראה מלכותו צבנדו ויקר, ובכל תמשול, וכן יבואר מ"ש במנחות (דף פ"ז ע"א) כתיב כו' מאי אמרי הכי אמר רבא בר רב שילא אתה תקום תרחם ציון שבתחלה יקום ירושלים וינשא, הקב"ה ית"ש בעלמו. ששכינתו תשוב אל מושבה ומקומה, ואחרי כן ירחם על בשרו הרחמים, על ציון משכן כבודו, שחתער משפחה, ותנתק מוסרי גאורה, ותלכש בגדי תפארתה, והדר גאון עוזה, כמבואר. ואעתיק בזה, גם מ"ש לבאר את הכתוב הזה. ושב ה' אלהיך את שבותך, שיקדים רחמים לדין ורחמך. שיושיעך בגלל זכות הצדקה, שנקראת בשם "רחמים", כמ"ש ב"ב (דף י' ע"א) רחמים זו צדקה. ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיך ה' אלהיך שמה. שגם להפלה והפיזור, צירף רחמים לדין, כמ"ש בפסחים (דף פ"ז ע"ב) צדקה עשה הקב"ה בישראל שפזרן לבין האומות, ועיין בהקדמתנו הנזכרת (*). וזה שאמר הספרי עס שאין ישועתו אלא בשכינה. שתשועתו הנלחית, תהי

(*) ודע שהלשן ג"כ בזה דבר עמוק, שהיושעה והגלחון הפאוס, יקרא על"ש פס"העם, אף שהקב"ה ית"ש יפעה אותו, וכמ"ש בנביא (ריב סימן ל"ו) למנחם לעבד ה' לדוד נאם פשע לרשע וז"ה אשריך ישראל מי כמוך שם נושע כס' הקב"ה הוא עושה מלחמתו של ישראל והנלחון בלשן כו' כי כן דרכי הקב"ה תמיד כמפורש שם וכן יאלפנו גם הספרי הזה.

(**) וכן ביארנו מ"ש בתהלים (ס"א כ"ב) אתה ה' לא תכלא רחמך ממני. רחמים זו צדקה וגמילות חסדים כמבואר, חסדך. זו עבודה. שהנה מלד הדיון היה ראוי שפאדס יקריב את עלמו, לקרבן אשה ריח ייחוח לה', למען שיכופר לו ויטהר לפניו ית'. ואם מלד מדת טובו וחסדו, מקבל את גוף העל ח"י תחת ותמורת גוף האדם. שמה שבעל הקרבן חושב אז כאלו הוא לבדו בשעת ונקרב, מקובלת מסירת נפשו במחשבתו ו במעשה ממש. וע"כ קרא את עבודת הקרבנות בשם חסד. ואמתך זו תורה כמ"ש בברכות (דף ה' ע"ב) אמת זו תורה שנאמר אמת קנה ואל תמכור. תמיד יצאו ר"ל שכל ידי השלשה דברים הנזכרים, יגלוז היולד את העולם, שיפמוד ויקיים תמיד כמ"ש בריש אבות, שמעון הצדיק כו' על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל הטובים ועל גמילות חסדים. והנה מליון בישיעה (סוף פכ"ו) כי הנה ה' יולא ממקומו וגו'. וזש"י ז"ל כתב שם וז"ל מלדת הרחמים למדת הדיון, הלא נחזה שמדת הרחמים תקרא בשם מקומו, וע"כ נאמר בקדושה מוסף, ממקומו הוא יפן, כלומר שכל יולא ממקומו חלילה, רק במדת הרחמים יפן להושיענו, וכמ"ש למעלה (סוף י"ב) ברחמים בשביל זכות הצדקה וכמ"ש שכתב זכות הצדקה להסוף את מדת הדיון והרבונו למדת החסד והרחמים. והנה מה שזה לנו להקריב תמיד, כבש כבוקר וכבש בערב, הוא כאלו לאסוקי מהתושים, שידמו באלוהם, ששתי רשותי הן, פועל טוב שזאל אור, ופועל רע כבורא חושך, וע"כ נלעוונו להקריב להשי"ת תמידין, כבבוקר כבערב, להראות בפעול, שם אחד וזמן אחד, ובאשר לו היום ואורו, ככס לו הלילה וחשכו, וכמ"ש בישיעה (פס"ה כ"ו) יולד אור ובורא חושך עושה שלום ובורא רע אזי ה' עשה כל אלה. וז"ש ויחון עס המיחדים שמו ערב ונוקר בכל יום תמיד. ר"ל שבהקרבנות המיחדים או באמירת הפרשה וכו' באמירת התפלות ערב ונוקר וזהו.

היה רק אחרי חסופת השכינה, שהיא התי הראשונה כמבואר, ואחריה התי חסופת עכו, ב"ב אל"ר.

שערי תשובה.

נשאלתי על מ"ש במגילה (דף ט"ו ע"ב) ויאמר לה המלך מה לך אסתר המלכה ומה בקשך ע.
 חצי המלכות וינתן לך. חצי המלכות ולא כל המלכות ולא דבר שחזק למלכות ומאי נהו
 בנין בית המקדש. איך יתכן להיות, שהתנה אשה, שכל תשתי רשיון על השלמת הביהמ"ק, הלא
 כעת הוצא לא ידע עדן, שאסתר היא מורע היהודים, וכמ"ש (בכתוב ה') שם ומחר אעשה כדבר
 המלך. וביאר רש"י ז"ל שם וז"ל מה שבקש ממני כל הימים לנלות לך את עמי ואת מולדתי. וא"כ
 איך שלחה על לבו, שהקש למען היהודים, שירצה להם, לבלות את בנין בית תפארתה אם איננה
 מהם. והשכחי בעושהי"ת, מה זו קישיא, הנה הלא כאשר לא ידע אז על נכון, שהיא יהודית, ככה
 לא ידע ג"כ בהחלט, שאיננה מהם, וא"כ הלא בלדק פחד, אולי מוצאה ממשי עבר, ותאנה לבקשו,
 אדות בית הבחירה, שכל יפריע את עמה, מלהגלים אותו עד העפחות. ועוד הלא אף אם היא בת
 אומה אחרת, הלא יתכן ג"כ להיות שהיהודים השתירו עליה, דברי פיוסים ורינוי, או שחדו אותה
 בכסף, למען שתפיל תחנתה לפני אישה המלך, שיהל לתת רשיון, לבלות את בית אלהים. וע"כ
 התנה אשה מפורש, שבקשה תמלא ותעש, אם נוגעת עד חצי המלכות, אפס לא כל המלכות, וכן
 לא תנתן, אם היא חוזרת למלכותו ומומשלתו, והוא בנין בית המקדש, כפי השקנה אשר כתבו, נרי
 יהודה ובימיו כמ"ש בעזרא (ט"ז), סוף דבר א"כ הלא גם השכל הישר מסכים, לקבלת ר"ל האמיתית.
 שאמנם ראוי ונכון היה לו, להתנות אתה התנאי כפול הנזכר, כמבואר, וכמ"ש אשרי אדם משחד
 תמיד. נשאלתי. על התפלה היקרה, ש'נחנו מתפללים אחר גמר הגשאות כפים, כל הכהנים, שמקורה
 הוא בשערי ציון, ובאמצעה נאמר. ונחננו ללהבה ליהן ולהסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואיו ויחיו
 דברי נשמים לעבודתך כשם שנתת את יוסף לדיקך בשעה שהלנישו אביו כחונת פסים לחן ולהסד
 ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואיו". הלא היא נגד מ"ש בשבת (דף י' ע"ב) ואמר רבא בר מהסיא
 אמר רב חמא בר גוריא אמר רב לעולם אל ישנה אדם בנו לבין הבנים שבשכיל משקל שני פלטים
 מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים.
 וא"כ הלא מפורש בהפך, שעל ידי הכתונת פסים שהלנישו אביו, התקנאו בו אחיו, ולא דברו אתו
 לשלום, ועברו על ראשו ארות רבות ורעות כטעם. והשכחי, שהנה מודעת זאת שהאדם יתקנה כדברו,
 רק על שעלה במדרגה נעלה ממנו, בדבר חשוב ויקר, נחמד ונהדר. כגון בחירה והכמה, או
 בגבורה ועושר, אבל כל יתקנה כלל, אם השיג דבר קטן וקל, שלא תואר ולא הדר לו, וא"כ הלא
 בלי תפונה, מדשכתי יח שגאו את אחיהם, והתקנאו בהן סורת, על שאביר יעקב, עשה לו הכתונת
 פסים, לא היתה קנאות ושנאתם על כתונת פשוטה וקלה, אפס היתה על כתונת בד קודש, יקרה
 הערך שעל ידה מלא תשאות חן וחסד, בעיני אלהים ואדם, ויפין בהמפרשים אדותה, וא"כ הלא
 ממאמר רז"ל הנזכר, ויאלת ראייה ברורה לתפלתו זו, שמדאחיו שגאו אותו וקנאו בו, והשליכוהו
 הבורה, ומכרוהו, הלא כסם השיג על ידה, מעלה גדולה, שהוצק חן טוב בשפתותיו, והוא חסד
 ורחמים בעיני אדון עולם, ובעיני בני אדם. וא"כ הלא נכונה כנכון היום, תפלתו הנזכרת:
ואסיים מאמרי זה, שהוא סוף ספרי, בדבר ישועה ונחמה. הנה נשאלתי מידורי הרה"ג המורה
 לזקקה שכר"א, קושיית הגאון בעל "נועם מגדים", עה"כ שבדברים (פ"ב) ה' בדר
 ינחנו ואין עמו אל נכר. לפני ביאור הילקוט עליו, הלא אין לכאורה המשך נכון, סוף הכתוב אל
 ראשו. והנה הילקוט אין כעת תחת ידי, לכן אעתיק מהמספרי שם, שהוא המקור הגאון. ד"א ה'
 בדר ינחנו עתיד הקב"ה להשיא אחכם נוחלים מסוף העולם ועד סופו כו'. ואין עמו אל נכר שלא
 יהו כסם בני אדם שעובדים עבודת כוכבים כו'. וכן תרגם אונקלוס, וא"כ הלא בלדק העיר, הגאון
 הנזכר

כסם עבודה. כמ"ש בנבלי ריש חמיית איזו היא עבודה שהיא בלב כו' אומר זו תפלה. ובידלשמי נרכות (פ"ד)
 וזי ים פלגן בנכל ואיזו זו תפלה, — יגלו ויודיעו יחודו ואחדותו, שכל ממש ואפס ואלו, וע"כ יבדד ישרון
 את המלך הכבוד, כנחום היום, ככרסה היום לערוב, בתמידים ופענויות כסדרם. וא"כ הלא נשתי, שימנו
 כוכות עמוד הפעורה. פעמים בלככה שם אומרים. הוא עמוד החורג, וכמ"ש בנחמות (דף טז) איך יתכן פסם
 רכי שמעון בן יוחאי אפילו לא קרא אדם אלא קריאת שם ערכית ובחריית קיים מנאת לא ימור כו'. וא"כ הלא
 אין לפי פירושנו, יתור לזה כלל.

הנזכר, מדוע חלוי זה כזה, ועיי"ש מה שחירן. ואנכי אמרתי לו, שלמי דעתי יש להמחיקו היטב, כהמדרש שהזכרתי כהקדמתי, ואימתי הוא מגלה כבודו כשיאבדו אלילים מן העולם שנאמר והאלילים כליל יחלוף ואח"כ וישנב ה' לבדו כיום ההוא ואומר ונגלה כבוד ה' וגו'. וכמ"ס בתנחומא בשלהי ס' גח אמר הקב"ה כו' משוין כולן כחף אחד לקרוא בשמי ומוכדין אותי כו'. שהנה בשתקיים גבולת ישעיהו (שכסיון י"א) והיה כיום ההוא יוסף אדני שנית ידו לקצות את שאר עמו וגו', הלא אז חתקיים מ"ס כסוף (סי"ב) כי גדול בקרבך קדוש ישראל. שהש"ת ימלוך על כל העולם לבדו, כהדר יקרו וככבודו, וכמ"ס בשו"ס תהלים (סיומן קכ"א) כך אמר הקב"ה כו', אימתי אני מלך כשתעבור הגלות כו', וא"כ הלא כל יהיו אז בעולם, עובדי האלילים שנאפריקא, כי הלא יגלה ויראה כבודו, אפס כשיאבדו עובדי אלילים מן העולם, כמ"ס במדרש, וא"כ הלא אמנם יש המשך טוב ונכון, לשיעור והמשך הכתוב, שמתי יקיים ה' בדר ינחנו. וכמ"ס בישיבה (סי"א) אדום ומואב משלוח ידם, ובר עמון משמעם, שינחלו כל העולם, וירכבו על במתי תבל, כשיחקיים ואין עמו אל נכר. שלא יואלו וכל יהכלו בני"א, לעבוד לאלילים, ולכוכבים ומוזלות, רק ה' אחד ימלוך, וישנב לבדו על כל מעשה ידיו, כמו שחזה בן אמן (בסיומן ב'). ואדמה שמופת חותך יש לנו, שקרובה העת דודים, כמ"ס שם (כפ"א) כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים. כי חלפו עברו, העובדי אלילים כליל, מארצות רבות, אפס יאמינו באמונת אומן, שה' אחד הוא האלהים. וכמודע מה שכבר האריכו למעניחם רבותינו ז"ל וי"ע, וה' אלהינו יגלה כבודו ית' ב"כ, שכל העכו"ם ישכילו יחדו, אחרותי והשגחתו יס', וישימו לו כבוד ותהלה, ב"כ הכי"ר, אמן ואמן:

נאום הרז"ש, ושלוס כל ישראל, משה חיים טריוואקס.

בנל"ך ואע"י

